

MAGISTERUPPSATS I BIBLIOTEKS- OCH INFORMATIONSVETENSKAP
VID BIBLIOTEKS- OCH INFORMATIONSVETENSKAP/BIBLIOTEKSHÖGSKOLAN
2004:10

Debatt om informationsfrihet i kris

En studie av upphovsrättsdebatten i några svenska biblioteksorienterade tidskrifter åren
1996-2001

Martin Alexandersson

© **Författaren/Författarna**

Mångfaldigande och spridande av innehållet i denna uppsats
– helt eller delvis – är förbjudet utan medgivande av författaren/författarna.

Svensk titel: Debatt om informationsfrihet i kris- En studie över upphovsrättsdebatten i några svenska biblioteksorienterade tidskrifter 1996-2001.

Engelsk titel: Debate on informationfreedom in crisis- A study of the copyright-debate in some Swedish library-oriented periodicals 1996-2001.

Författare: Martin Alexandersson

Kollegium: 1

Färdigställt: 2003

Handledare: Jan Nolin

Abstract: In the years 1996-2001 the European Union`s copyright-directive was drawn up. This directive led to much lobbying activities from both copyright holders and library organisations like EBLIDA and IFLA. The Internet and filesharing networks like Napster had led to strong reactions among some copyright holders. Internet gave people an easy opportunity of **accessing** copyright protected material. Some researchers of copyright have written books where they state that the copyright holders utilize authors fear of illegal copying to strengthen the copyright laws, and by that benefit economical. These authors mean that record companys (for example) has an interest in making the authors believe that Internet is a great danger. The copyright debating authors has tried to show that harder copyright laws will lead to the suppression of creativity and innovation. This study assume that librarians would have an interest of debating the copyright laws. This is because harder copyright laws could make the free distrubution of information to people harder. This study examines the arguments of some of these copyright debating authors and will search for similar arguments in some Swedish library oriented periodicals. All relevant articles in every issue of the periodicals has been studied. The results show that the debate in these periodicals have been much lesser frequent than assumed, and that the arguments wasn't much like the copyright were not debating authors arguments. A possible explanation could be that librarians have been so sure that copyright expertise of organisations like EBLIDA and IFLA would handle these questions alone. The knowledge about copyright has probably been too little among regular librarians for a similar debate to come up in the periodicals studied.

Nyckelord Bibliotek, Internet, Upphovsrätt, WIPO, KLYS, EBLIDA, Copyright

Förklaring av förkortningar

COPYSWEDE = Företräder KLYS i upphovsrättsfrågor.

DIK = Dokumentation, Information och Kultur. Facklig förbund inom SACO. Organiserar anställda inom bland annat bibliotek och arkiv.

EBLIDA = European Bureau of Library, Information and Documentation Associations. Oberoende paraplyorganisation bestående av europeiska organisationer som företräder bibliotek, arkiv och dokumentation.

ECUP = European Copyright User Platform. Ett forum ämnat att sprida medvetenhet kring upphovsrättsfrågor bland bibliotekarier. Drivs av EBLIDA.

GATT = General Agreement on Trades and Tarifs. Internationellt avtal från 1947 som ämnat att förenkla mellanstatlig handel.

IFLA = International Federation of Library Associations and Institutions.

IFLA är en global och ideellt arbetande biblioteksorganisation som arbetar med frågor som rör yrkesarbetande inom biblioteks- och informationssektorn.

KLYS = Konstnärliga och litterära yrkesutövares samarbetsnämnd. Facklig organisation som företräder författare liksom bild- och skulptur konstnärer.

TRIPS = Trade-related aspects of intellectual property rights. WTO`s avtal som reglerar immaterialrättsliga frågor.

WIPO = World Intellectual Property Organization. FN`s organ för immaterialrättsliga frågor

WTO = World Trade Organisation. Nya namnet på GATT efter 1 januari 1995.

Innehållsförteckning

1 Inledning	5
2 Syfte, problemställning och frågeställningar	9
2.1 Syfte	9
2.2 Övergripande Problemställning	10
2.3 Frågeställningar	10
3 Om upphovsrätten och dess historia	11
3.1 Upphovsrättshistorik	11
3.2 Upphovsrätten i Sverige	14
3.3 Utvecklingen av EU's direktiv om harmonisering av vissa aspekter av upphovsrätt och närstående rättigheter i informationssamhället	15
4 Tillvägagångssätt	18
4.1 Avgränsningar och disposition	18
4.2 Metod	19
4.2.1 Ideologibegreppet	19
5 Material	22
5.1 Upphovsrättskritiska texter	22
5.2 Tidskrifter	22
6 Teori	24
6.1 Presentation av några upphovsrättskritiker	25
6.2 Analys av kritikerna	34
7 Presentation av några svenska bibliotekstidskrifter	36
8 Undersökning	38
8.1 Inledning	38
8.2 Fas 1 (1996): Oro inför WIPO	38

8.3 Fas 2 (1997-1998): Lättnad efter WIPO	40
8.4 Fas 3 (1998-1999): Oro inför EU` s direktivförslag	41
8.5 2000-året utan debatt	46
8.6 Fas 4 (2001): Lättnad efter EU` s direktivförslag	46
9 Slutsatser och resultat	47
9.1 Resultat	47
9.2 Diskussion	49
11 Sammanfattning	54
Källförteckning	56
Källförteckning- undersökta artiklar	60

1 Inledning

De senaste årens utveckling inom det informationsteknologiska området har inneburit att den upphovsrättsliga lagstiftningen har ställts inför många nya problem. Vad skall ses som ett exemplar av ett verk? När mångfaldigas ett verk? Har man framställt ett exemplar varje gång man öppnar en sida på nätet? Möjligheterna att snabbt kopiera och ändra i elektroniska dokument är långt mycket större och enklare att genomföra än med tryckta dokument. Det mest kända exemplet är Napster, en sida på Internet där privatpersoner kunde dela sina musikfiler med andra användare. Napster innebar att man kunde byta musikfiler med andra datoranvändare utan att det kostade någonting. Tekniken kallas för "file sharing", på svenska kan man säga filbytarprogram. Napster stängdes i juli 2000. Det var möjligt att stänga ned sidan då den sköttes från en central server, medan de filbytarprogram som utvecklats därefter, exempelvis Gnutella och KaZaa *inte* arbetar med en central server, utan med flera servrar vilket gör dem oerhört svåra att stoppa. Likaså erbjöd Napster till skillnad från dessa andra program enbart byte av musikfiler. När det handlade om att byta alla sorters filer med varandra var det svårare att förbjuda programmen.

Musikindustrin hävdar att Internet har inneburit ett stort ekonomiskt hot, då folk kopierar musiken gratis via Internet istället för att köpa den. Men andra hävdar, vilket jag kommer att visa i min uppsats att Napster snarare fungerat som en slags reklam. Datoranvändare har upptäckt musiken genom att ladda ned den, men sedan har många ändå köpt skivorna. På samma sätt som en annan teknisk uppfinning, radion, innebär Internet att det är möjligt att på mycket kort tid sprida musik till ett stort antal möjliga konsumenter. Kassetbandspelaren i kombination med radion innebär de facto också möjligheten att gratis spela in musik. När musiken spelats på radio har dock musikförlagen fått ersättning för detta, vilket i sin tur gett inkomster åt artisterna. En viktig åtskillnad att göra i sammanhanget är mellan de primära upphovsmännen, det vill säga de egentliga kreatörerna och de sekundära upphovsmännen som äger delar av kreatörens rättigheter. Ett exempel på de senare är filmbolag och musikförlag. Hur mycket artisten tjänat är dock helt avhängigt det avtal som upprättats mellan den primära och den sekundära upphovsmannen. De sekundära upphovsmännen som musikförlag, livnär sig på att lansera och sprida verk åt artisterna i utbyte mot att de äger delar av de ekonomiska rättigheterna. Den som spelat in musik från radio kan sprida musiken till andra personer, som på så sätt gratis får tillgång till musiken på samma sätt som den som kopierat musik från nätet.

Samma sak gäller också videobandspelaren. När Sony lanserade den första kommersiella videobandspelaren för hemmabruk på 70-talet, stämde Disney och Universal Pictures Sony då de såg videon som ett sätt för folk att gratis spela in och sprida filmer. Man var rädd att allt färre skulle gå och se filmerna på biografier.¹ Fallet gick ända till Högsta Domstolen, men Sony klarade sig genom att stå fast vid argumentet att videon skulle användas av folk för att kunna spela in TV-program för att så kunna välja friare vad de vill titta på. Twentieth Century Fox var det första filmbolaget som nappade på videon som ett sätt att tjäna mer pengar. Deras filmer var först att hamna i hyrbutiker, ett nytt fenomen som inte blev lika väl mottaget som videokassetten i sig. Det sågs givetvis som ett hot att folk skulle kunna hyra filmer istället för att köpa dem. Man försökte skapa olika leasing-lösningar med hyrbutikerna, men det fungerade inte i praktiken. Filmindustrin gick då till domstolar för att försöka avskaffa

---

¹ Wasser, Fredrick Veni (2002) *Vidi, Video-The Hollywood Empire and the VCR*
<http://www.utexas.edu/utpress/excerpts/exwasven.html> [2003-05-06]

köparens rättighet att hyra ut verken, vilket var en lagstadgad rättighet. De fick dock avslag.² Det intressanta med det här är att dagens filbytarprogram kan ses som exakt samma sak. Man kan hävda att man skapar programmen för att byta material, exempelvis inspelade TV-dokumentärer (via DVD) med andra användare, något som är helt lagligt. På samma sätt som man kan piratkopiera filmer med hjälp av två videoapparater, kan man via dagens elektroniska nätverk kopiera andra användares filmer. I grund och botten handlar det om samma sak, skillnaden är att man genom Internet kan nå användare över hela jorden. Det blir allt enklare att komma över stora mängder material på kort tid.

Det finns de som menar att man skulle kunna se dagens filbytarprogram som ett digitalt bibliotek. På ett traditionellt folkbibliotek kan man låna material gratis som sedan kan kopieras för eget bruk, precis som i ett filbytarprogram. Upphovsrättsägarna, framförallt musikförlagen och filmindustrin har genomfört påtryckningar för att förändra upphovsrättslagstiftningen så att den bättre skyddar deras produkter mot otillåten exploatering. Likaså har de genom så kallad Digital Rights Management (DRM) försökt göra det tekniskt omöjligt att kopiera vissa verk. DRM är en beteckning på de tekniska skyddsåtgärder som företag som säljer information via nätet använt sig av. Detta har lett till konflikter mellan mediaföretagen och telekombranschen. Telekomoperatörerna har givetvis stora intressen av att människor använder de nya bredbandsnäten så mycket som möjligt, något som bromsas av att mediaföretagen vill begränsa spridningen av information via dessa nät. Telekomoperatörerna har ibland till och med hävdat att de inte är ansvariga för vad folk använder deras nät till.³ Telekomoperatörernas intressen har här sammanfallit med bibliotekens, vilket bland annat ledde till stark lobbyism under arbetet med EUs upphovsrättsdirektiv under den period min studie rör sig. Dessa olika upphovsrättsliga åtgärder som gjorts för att motverka kopierande av skyddade elektroniska verk innebär indirekt en fara för de svenska folkbibliotekens del. I början av 90-talet bildades EBLIDA som står för European Bureau of Library, Information and Documentation Associations, och har till uppgift att genom lobbyism säkerställa de europeiska bibliotekens roll som förmedlare av fri information.⁴ EBLIDA är en oberoende och fristående paraplyorganisation som består av nationella biblioteks, arkiv, informations och dokumentations institutioner från hela Europa.

I den svenska Bibliotekslagen kan man läsa: "Folkbiblioteken skall verka för att datoriserad information görs tillgänglig för alla medborgare". Man kan också läsa: "På folkbiblioteken skall allmänheten avgiftsfritt få låna litteratur för viss tid. Bestämmelsen hindrar inte att ersättning tas ut för kostnader för fotokopiering, porto och andra likande tjänster."⁵ De lagar som är ämnade att stärka upphovsrättsägarnas skydd mot piratkopierande riskerar att skada folkbibliotekens möjligheter att erbjuda fri tillgång till information. I FN-organet UNESCOs folkbiblioteksmanifest från 1994, kan man läsa att folkbibliotekens tjänster i princip skall vara avgiftsfria och bekostas med allmänna medel.⁶ Om folkbiblioteken på grund av upphovsrättsens utformning tvingas betala för vissa tjänster kan det bli svårt för bibliotek i kommuner med små resurser att ge medborgarna en "fri och obegränsad tillgång till kunskap, tankar, kultur och information".⁷

---

² Ibid.

³ Cedergren, Magnus (2003) *DRM-en återvändsgränd?*

http://www.time.stockholm.se/chronicles_right.asp?IdNr=39 [2003-08-04]

⁴ EBLIDA

<http://www.eblida.org/> [2003-04-05]

⁵ Bibliotekslag (SFS 1996:1596)

<http://www.kb.se/Notiser/Bibliotekslagen.htm> [2003-03-23]

⁶ UNESCO's folkbiblioteksmanifest. <http://old.ljusdal.se/kultur/rapport.htm#1> [2003-11-20]

⁷ Ibid.

En utgångspunkt för min studie har varit att de biblioteksanknutna intresseorganisationerna och deras tidskrifter har en mycket viktig roll att fylla när det gäller att sprida medvetenhet kring den internationella upphovslagstiftningens utveckling. Likaså att presentera egna förslag till lagstiftning och även att diskutera upphovsrättens grundvalar, detta för att kunna uppfylla bibliotekslagens kriterier för biblioteksverksamhet i Sverige. Med grundvalar menar jag den idéhistoriska och teoretiska/juridiska grund som den nationellt utformade upphovsrätten av idag vilar på. Att övervaka och förhålla sig till utvecklingen inom det upphovsrättsliga området, borde vara av högsta intresse för biblioteken. Är man inte medveten om de faror som hotar finns risken att man vaknar upp för sent. Även de svenska upphovsmännen har tryckt på för ett starkare skydd. Exempelvis kan man läsa i en skrivelse som KLYS (Konstnärliga Litterära Yrkesutövares Samfund, en paraplyorganisation för ett stort antal fackliga organisationer för upphovsmän) skickade till Justitiedepartementet i november 1996 att: ”Syftet med den upphovsrättsliga lagstiftningen är således inte i första hand att tillgodose allmänhetens informationsintresse utan att skydda upphovsmannens och den utövande konstnärens rätt till sina verk och prestationer.”⁸

Man slår fast att även tillfälligt mångfaldigande eller framförande skall betraktas som olagligt, även om det sker för icke-kommersiellt bruk, då även detta kan vara skadligt för upphovsmannen. Om några undantag skall existera är det enbart för utbildning och forskning. Man ogillar att artikel sju slopades i de slutgiltiga WIPO-förhandlingarna i december 1996.⁹ Artikel sju behandlade möjligheten att betrakta tekniskt nödvändiga kopior som mångfaldigande. Tekniskt nödvändiga kopior är till exempel sådana som uppkommer i datorns arbetsminne när man tittar på en Internetsida.

WIPO står för World Intellectual Property Organisation. WIPO är det FN-organ som skall övervaka att Bernkonventionen efterlevs. Bernkonventionen är ett internationellt avtal vilket innebär att medlemsstaterna förbinder sig till ett minimiskydd av upphovsmannens moraliska rättigheter. Om en upphovsman ger ut sitt verk i ett annat land som har undertecknat Bernkonventionen åtnjuter dock denne samma rättigheter som alla andra upphovsmän i det landet, men alltid med ett minimiskydd. Anledningen till att den regeln existerar, är att man vill sätta press på de länder som av upphovsmännen anses ha sämst rättskydd.¹⁰ Bernkonventionen har uppdaterats ett antal gånger därefter för att anpassas till nya medier.

KLYS och dess avlöpare COPYSWEDE (som företräder KLYS i upphovsrätsfrågor) har även uttryckt att biblioteken i Sverige faktiskt ägnar sig åt näringsverksamhet genom ett systematiskt och yrkesmässigt kopierande av upphovsrättsligt skyddat material, vilket innebär att de inte skall ha rätt, att utan ersättning till upphovsmannen framföra verk åt allmänheten.¹¹ Jag har av intresse också studerat *Författaren*¹² som ges ut av Sveriges författarförbund även om det inte ingår i min studie. När man läser skrifter som KLYS och COPYSWEDE gett ut,

---

⁸ KLYS skrivelse till Justitiedepartementet 1996-11-25. *Angående WIPO-förslaget med påföljande pressdebatt samt Kungliga Bibliotekets yttrande* <http://www.klys.se/upphovsratt-debatt-3.htm> [2004-01-06]

⁹ KLYS och COPYSWEDE:s

gemensamma yttrande över direktivförslaget om harmonisering av vissa aspekter av upphovsrätt och närstående rättigheter i informationssamhället (KOM(97)628 slutlig) (1998) <http://www.klys.se/1998/980403-harmonisering.htm> [2003-11-19]

¹⁰ Bernkonventionen (1998). Ingår i Nationalencyklopedin Bd 2. Höganäs: Bra Böcker

¹¹ KLYS programskrift om upphovsrätten i informationssamhället (1999) <http://www.klys.se/publikationer.htm> [2003-11-18]

¹² *Författaren* Stockholm: Sveriges Författarförbund, 1970-

eller artiklar i *Författaren* och sedan jämför dem med de åsikter som finns i de biblioteksorienterade tidskrifterna kan man tydligt se att det handlar om två olika perspektiv.

Den ena sidan ser den nya tekniken som ett hot mot författarnas upphovsrätt, och de ser lagstiftning som enda sättet att undvika övertramp av dessa rättigheter. Den andra sidan ser en sådan lagstiftning som ett hot som kan leda till att biblioteken inte har råd att ge alla medborgare samma utbud av fri information. Upphovsrättsfrågan har lett till konflikt mellan upphovsmännens företrädare och bibliotekens företrädare. Upphovsmännen har visat sig vara mycket oroad över biblioteksföreträdarnas motstånd mot vad upphovsmännen ser som ett bättre skydd för dessa. Den upphovsrättskritiska litteraturen jag använt mig av i uppsatsen visar på att enskilda författare och konstnärer av alla de slag har lika stor anledning att oroa sig för en alltför stark upphovsrätt som biblioteken. Med *stark* upphovsrätt syftar jag här på en lagstiftning som gör det svårt för en enskild upphovsmän (exempelvis) att låna idéer från andra upphovsman i sitt eget skapande. En sådan lagstiftning kan ur ett kortare perspektiv upplevas som positiv för de som besitter ekonomiska rättigheter till kända verk (exempelvis musikförlag och filmindustrin), men den stimulerar inte till nyskapande. En lagstiftning som inte stimulerar nyskapande borde rimligtvis i det långa loppet även vara negativ för dessa rättighetsinnehavare. Med *svag* upphovsrätt menar jag en lagstiftning som ger stort utrymme för upphovsmän att låna idéer från andra upphovsmän utan att riskera att dömas för stöld. I uppsatsen kommer en rad upphovsrättskritiker presenteras som alla har gemensamt att de förordar just det jag kallar en *svag* upphovsrätt. Dessa upphovsrättskritiker målar därtill upp en hotbild av det jag kallar en *stark* upphovsrätt.

Anledningen till att jag gjort följande studie är att jag under tidigare studier fått upp ett intresse för upphovsrättsliga frågor. Jag upptäckte då att det inte fanns mycket material som behandlade de svenska folkbiblioteken och deras förhållande till den upphovsrättsliga utvecklingen. Amerikanska författare som jag då kom i kontakt med kritiserade den rådande upphovsrätten i mycket skarpa ordalag. De flesta var mycket negativa till en stark upphovsrätt, men inte alla. Själv var jag då illa upplyst på området, men från och med den här tidpunkten kom jag att förstå att området var mycket viktigt. Som studerande inom ämnet Biblioteks- och informationsvetenskap väcktes naturligtvis intresset för den svenska biblioteksvärldens medvetenhet på området. Man kan tycka att svenska bibliotekstidskrifter borde ha fört en kritisk diskussion kring ämnet under senare år, då ett starkare skydd för digitala media skulle kunna skada folkbibliotekens verksamhet. Jag fann några uppsatser som behandlade ämnet upphovsrätt och bibliotek, men ingen som gav svar på de frågor jag hade om hur man diskuterat i bibliotekstidskrifterna. Framförallt var det ingen som utgick från ett lika tydligt kritiskt perspektiv. Till skillnad från dessa uppsatser har jag utgått från att bibliotekstidskrifterna bör ha inkluderat en kritisk diskussion om upphovsrätt under den period jag undersöker, och då menar jag en kritisk diskussion inte bara om enskilda frågor utan om upphovsrättens grundläggande utformning (se 2.1). Jag var inte intresserad av enstaka artiklar, jag ville ha en studie som omfattade samtliga artiklar i ett antal utvalda tidskrifter. Då ingen annan hade gjort arbetet jag ville komma åt, återstod för mig att själv genomföra det.

2 Problemställning och syfte

2.1 Syfte

Mot bakgrund av de senaste årens utveckling inom det upphovsrättsliga området ville jag göra en undersökning av i vilken grad de svenska bibliotekstidskrifterna kritiskt diskuterat den pågående internationella utvecklingen. I anslutning till den internationella utvecklingen borde också en kritisk diskussion kring upphovsrätt ha uppstått. Detta är min utgångspunkt för uppsatsen. Jag valde att hålla mig till svenska bibliotekstidskrifter, och inte debattinlägg i dagstidningar etc, detta då jag fann det mest intressant att studera de tidskrifter som är branschrelaterade. Tidsperioden jag valt, 1996-2001 är tiden för debatten om EU-direktivet om harmonisering av vissa aspekter av upphovsrätt och närstående rättigheter, som började med WIPO-fördraget i december 1996, och tonades ned när det slutgiltiga förslaget presenterades i februari 2001. Framförallt i USA har de senaste åren en rad verk publicerats, som har gemensamt att de kritiserar vad de ser som en trend mot en allt starkare upphovsrättslig lagstiftning. De målar upp en rad hotbilder. Mitt mål med uppsatsen är att undersöka om man kan se liknande kritiska argument föras fram av svenska bibliotekstidskrifter. Några uppsatser har redan skrivits om debatten mellan 1996 och 2000. Vad jag saknar i dessa uppsatser är ett tydligt kritiskt perspektiv.

Dessutom gick ingen av dem in för att behandla samtliga artiklar som skrivits i de svenska bibliotekstidskrifterna. Jag har valt att följa de svenska bibliotekstidskrifterna (se litteraturavsnittet) från 1996 då debatten om det kommande WIPO-fördraget pågick fram till 2001 då EUs direktiv om harmonisering av vissa aspekter av upphovsrätt och närstående rättigheter i informationssamhället presenterades. Jag har valt att sätta gränserna för studien från den 1 januari 1996 till den 31 december 2001. Det riktades en hel del kritik mot EU-direktivet om eller hurvida det verkligen skulle komma att innebära en verklig harmonisering av den europeiska upphovsrättsliga lagstiftningen. Det rör framförallt det faktum att man ger medlemsstaterna ganska fria händer i utformandet av sin upphovsrättsliga lagstiftning. Den debatten har jag utelämnat i den här uppsatsen, då den berör den svenska situationen, och medvetenheten hos svenska intresseorganisationer för folkbibliotek och upphovsmän.

Jag fann det mycket intressant att söka efter gemensamma beröringspunkter i åsikterna i den engelskspråkiga litteraturen och de artiklar som presenterats i svenska bibliotekstidskrifter. Då vissa av författarna till den engelskspråkiga litteraturen är aktiva förespråkare för en svagare upphovsrätt, fann jag det mycket intressant att söka efter liknande upphovsrättskritiska förhållningssätt i den svenska debatten. Likaså intresserade det mig hurvida de debattörer som skrivit i de svenska tidskrifter jag studerat skrivit som individuella aktörer, eller som en röst åt den organisation som ansvarar för dess utgivning. Studien har gjorts på två plan, dels det teoretiska, dels det praktiska planet som utgörs av de artiklar som skrivits i svenska biblioteksorienterade tidskrifter. Jag har enbart belyst bibliotekens talesmän, vilket gör att min studie inte är symmetrisk. Upphovsmännen utsätts enbart för kritik, de får inte möjlighet att göra sin röst hörd. Av den anledningen skulle en liknande artikelstudie av tidskrifter som förespråkar upphovsmännen vara på sin plats i framtiden. Som uppsatsskrivare förhåller jag mig neutral, det vill säga jag förhåller mig varken positiv eller negativ till de åsikter som presenteras dels i den upphovsrättskritiska litteraturen, dels i de undersökta artiklarna. Uppsatsen har ett tvådelat syfte. Dels är det en ren översikt av hur man bemött utvecklingen på det upphovsrättsliga området. Dels är det en analys av en eventuellt förekommande, mer

grundläggande diskussion av upphovsrätten på ett idémässigt plan. Dessa argument skall sedan sättas i relation till de argument som lyfts fram av de icke-nordiska upphovsrättskritiker som jag presenterar i uppsatsen.

I uppsatsen kommer jag att kalla författarna i teorikapitlet för *kritiker* och författarna i materialet för *debattörer*.

2.2 Övergripande problemställning

På vilken kritisk nivå och i vilken utsträckning har man diskuterat upphovsrätten i svenska bibliotekstidskrifter under åren 1996-2001?

2.3 Frågeställningar

1. I vilken utsträckning har utvecklingen på det upphovsrättsliga området under perioden 1996-2001 diskuterats av de tidskrifter jag studerat?
2. Vilken form av kritik riktas mot den rådande upphovsrätten? Kan man se liknande argument lyftas fram av debattörerna i svenska bibliotekstidskrifter, som de jag funnit hos författarna?
3. Förutom liknande kritiska argument, kan man möjligtvis också se referenser till den upphovsrättskritiska litteratur som jag presenterar i uppsatsen? Finns det referenser till annan upphovsrättskritisk litteratur?
4. I vilken utsträckning har debattörerna i bibliotekstidskrifterna agerat som enskilda aktörer respektive röster åt de organisationer som ger ut tidskrifterna?
5. Vilken yrkesroll har debattörerna i materialet, är de bibliotekarier eller forskare?

Frågeställningarna kommer att användas vid analysen av materialet. För att kunna besvara frågeställningarna kommer andra frågor att tas fram under arbetets gång, detta för att kunna analysera den teoretiska litteratur som jag använder mig utav.

3 Om Upphovsrätten och dess historia

Upphovsrätten har som mål att skydda dels upphovsmannens ideella rättigheter, dels dennes ekonomiska rättigheter. De ideella rättigheterna ser till att en upphovsman har rätt att hindra att ändringar görs i dennes verk. De ekonomiska rättigheterna innebär att upphovsmannen skall ha rätt till ersättning när dennes verk publiceras/mångfaldigas. Det har varit praxis att de ideella rättigheterna inte kan förhandlas bort, såsom sker med de ekonomiska rättigheterna när en artist eller författare går till skivbolaget respektive bokförlaget. En annan praxis har varit att man i praktiken har skilt på idéer och specifika uttryck. För att klargöra varför det är så nödvändigt att göra den här tudelningen skall jag ta ett exempel: En bok som handlar om en fartygs resa i Nordatlanten kan inte anses plagierad så länge någon inte har använt samma typ av personligheter och liknande förvecklingar som i originalet. Det är alltså omöjligt att hävda upphovsrätt över själva idén, det vill säga en fartygsresa i nordatlanten. I Sverige talar vi om att ett verk måste ha verkshöjd, det vill säga det måste finnas något unikt i verket.¹³ Man kan tala om primära och sekundära rättighetshavare. De sekundära är de som äger ekonomiska eller i vissa fall ideella rättigheter till ett verk som de själva inte har skapat. Dessa rättigheter brukar kallas närstående rättigheter. Exempel på sådana rättighetsinnehavare är musikproducenter (fonogramproducenter) och filmproducenter.¹⁴

3.1 Upphovsrättshistorik

Det finns spår av det vi idag kallar upphovsrätt redan i det antika Grekland. Immaterialrätt var ett begrepp som fanns redan i antiken. "Plagion" på gammalgrekiska betyder "stöld av andlig egendom".¹⁵ Något större behov av rättsligt skydd för immaterialrätt blev dock inte aktuellt förrän boktryckarkonsten kom till under renässansen. Det var nu det blev möjligt att snabbt trycka upp och sprida andra personers verk och själv tjäna pengar på dem.¹⁶ Den första upphovsrättslagen var den engelska från 1529, vilken innebar att alla skrifter skulle ges ut via det kungliga förlagshuset. Då handlade det framförallt om att kontrollera utgivandet av propagandaskrifter riktade mot kungen.¹⁷ Fram till 1695 hade det kungliga förlagshuset, "Stationers company" nästintill totalt monopol på utgivandet. 1695, efter en rasande debatt inspirerad av John Lockes egendomsteori (människans naturliga rätt att äga det hon skapat för egen maskin) hävdes monopolet, vilket dock innebar allvarliga problem för bokförsäljarna. Nu fanns plötsligt inget skydd mot de konkurrenter som kunde trycka böckerna mycket billigare.¹⁸ Det var Daniel Defoes agitation för författarens rättigheter som ledde till att bokförlagen tog upp författarens rättigheter som ett sätt att själva tjäna på det.¹⁹

När deras skydd hade försvunnit, var de tvungna att finna ett sätt att agitera för sina intressen. Genom att tala sig varma för författarens moraliska rättigheter till sitt verk, kunde de också få

---

¹³ Lag (1960:729) om upphovsrätt till litterära och konstnärliga verk <http://www.jit.se/lagbok/960729t.html> [2003-03 19]

¹⁴ Ibid.

¹⁵ Olsson, Agne Henry 1998. *Copyright, svensk och internationell upphovsrätt*, s. 24-25

¹⁶ Halbert, Deborah J 1999. *Intellectual property in the information age*, s. 2-3

¹⁷ Rose, Mark 1993. *Authors and owners: the invention of copyright*, s. 12

¹⁸ Ibid., s.49

¹⁹ Ibid., s.35

till en lagändring som gjorde att de fick kontroll på de ekonomiska rättigheterna. Detta skedde med Statute of Anne 1710. Denna innebar att bokförlagen fick hålla utgivningsrättigheterna i 14 år för alla nya verk, medan de som redan var i tryck fick hållas i 21 år. Detta var en ren parallell till patentreglerna för uppfinningar på det tekniska området. För att kunna förändra detta var bokförlagen tvungna att övertyga domstolarna att författarna hade egendomsrätt till sina verk.²⁰ Under 1730-talet kan man se att bokförlagen börjar tala om författarens rättigheter. Man försökte 1735 få igenom en förlängning av 14 års perioden med hänvisning till författarens rättigheter till skydd för sitt verk.²¹

Synen på författaren som en unik skapare som har äganderätt till sitt verk uppkommer först under 1700-talet. Mark Rose radar upp några av de vanligaste metaforerna för författare som användes fram till mitten av 1700-talet. Man talade om "herde", "magiker", "bärare av gudomlig inspiration" och "monark".²² Från och med mitten av 1700-talet kan man se att inspirationen börjar läggas inom författaren. Det var från och med nu författaren som ett unikt geni framträdde.²³ Författaren tillför sin "genialiska" och unika originalitet till de allmänna idéer som han hämtar från den kultur han lever i. I och med detta måste också författaren tillskrivas rätten att äga det han skapat med sin genialitet.

Två av de viktigaste grundstenarna som den moderna västerländska upphovsrätten vilar på är åtskillnaden mellan idéer och uttryck samt synen på författaren som en unik skapare. Dikotomin idé-uttryck innebär att man skiljer på idéer och uttryck. Med idé menas en grundläggande inspirationskälla till det som sedan i en författares hjärna kan resultera i ett unikt uttryck. Enbart unika uttryck skall skyddas av upphovsrätten, medan de bredare idéerna inte skall kunna stjälas. För att göra det tydligt: Om någon skriver en bok om en nybyggarfamilj som jagar björn i norra USAs vildmarker, så innebär det inte att någon annan inte får skriva en bok till om en pälsjagande familj i norra USA. Däremot så får man inte kopiera personerna och händelseförloppet i detalj från den första boken. Till exempel, om personerna i den andra boken har samma egenskaper och samma funktion som i den första boken så är det att se som ett rent plagiat. Dikotomin kan man finna redan under 1700-talet, man skilde till exempel på "style" och "sentiment", Fichte talade om skillnaden mellan "inhåll"(idéer) och "form"(uttryck). Lord Chancellor Hardwicke talade om "materiella" och "immateriella" aspekter av verk, där de immateriella var det specifika uttrycket.

Man kan se dikotomin som ett resultat av den moderna liberala västerländska staten. Dels skall den försvara den privata äganderätten, vilken grundar sig på synen på upphovsmannen som en oberoende skapare, vilket innebär att den måste skydda upphovsmäns uttryck, dels skall den försvara allmänhetens intressen, till exempel att skapa ett klimat där nya konstnärliga eller andra förmågor har möjlighet att komma upp till ytan. I detta fall är det idéer som kan skyddas.²⁴ Dikotomin löser alltså en inneboende konflikt inom den liberala västerländska staten, nämligen spänningen mellan det privata och det offentliga. Dels vill den liberala demokratiska staten värna om öppenhet, dels vill den värna privategendomen.²⁵

Författaren Victor Hugo har blivit känd som en av dem som kämpade hårdast under 1800-talet för författarnas rättigheter. Han grundade Internationella Litterära och Artistiska

---

²⁰ Ibid., s.45

²¹ Ibid., s.56

²² Ibid., s.38-39

²³ Ibid., s.54.

²⁴ Boyle, James (1996). kap. 3 - 6

²⁵ Ibid., s.59

förbundet som hade till huvudsyfte att skapa ett likartat skydd för författare världen över. Hugos organisation låg bakom tillkomsten av Bernkonventionen 1886 (Se Inledning s. 7.). Ett känt uttalande av Hugo lyder: ”Vi är en familj. De döda hör till de levande, och de levande förtjänar skydd av de döda. Vilket mer fantastiskt skydd kan man önska sig?”²⁶

Ett flertal så kallade U-länder ställde sig under 1970-talet negativa till en revidering av Bernkonventionen vilket bland annat föreslogs av USA. De förslag till revideringar som fanns skulle stärka det upphovsrättsliga skyddet, något som u-länderna inte var intresserade av (då de är behov av att utan kostnad få använda tekniska lösningar för sin egen utvecklings skull). I och med att WIPO, som kontrollerar Bernkonventionen, är ett FN-organ har varje nation en röst vilket gjorde det omöjligt att genomdriva en revidering under den här perioden. Framförallt i USA fanns det ett starkt tryck för en revidering för att skydda filmer och datorprogram exempelvis, då man var en stor exportör av dessa produkter. Det var i GATT, som lösningen skulle komma för de amerikanska intressena.

GATT (General Agreement om Trades and Tarifs)-avtalet kom till 1947. Avtalet skrevs på av 23 stater och dess roll var att underlätta mellanstatlig handel med varor. Fram till dess hade denna handel betungats av omfattande protektionistisk reglering.²⁷ Flera så kallade rundor av diskussioner mellan medlemsstaterna har sedan hållits på olika platser. Den längsta av dessa och mest uppmärksammade var Uruguay-rundan som inleddes 1986. Här diskuterades för första gången möjligheten att inkludera intellektuell egendom i GATT.²⁸ Amerikanska företrädare angrep ibland med rent aggressiva undertoner u-länderna för att de inte ansåg sig ”ha råd” med att skydda de amerikanska upphovsrättigheterna. Man tryckte på med argumenten att deras motstånd var kontraproduktivt, det ledde bara till att amerikanska investerare inte vågade investera i dessa länder.²⁹

Diskussionerna avslutades 1994 med att WTO (World Trade Organisation) bildades 1 Januari 1995.³⁰ GATT upphörde därmed att existera i sin ursprungliga form. TRIPS-avtalet kom till i samband med detta, och trädde i kraft 1 januari 1996.³¹ TRIPS står för Trade Related Aspects of International Property och reglerar intellektuell egendom i WTO.³² En direkt effekt av TRIPS-avtalet var att det undanröjde de moraliska rättigheterna i Bernkonventionen.³³ En skiljedomstol inrättades för att lösa tvister.³⁴

---

²⁶ Société des auteurs et compositeurs dramatiques

Min översättning.

<http://216.239.33.100/search?q=cache:TUTvS-7Qv3gJ:www.sacd.fr/us/societe/historique/+%22copyright%22+%22history%22+%22victor+hugo%22&hl=sv&ie=UTF-8> [2003-11-19]

²⁷ Ibid.

²⁸ Bettig, Ronald V (1996). s.223

²⁹ Claesson-Renman, Katarina (1999) *Modern upphovsrätt –*

Framväxten och utvecklingen av ett globalt rättssystem genom internationella överenskommelser.

<http://www.juridicum.su.se/iri/karc/karc990414.htm> [2004-01-06]

³⁰ TRIPS http://www.wto.org/english/tratop_e/trips_e/t_agm0_e.htm-19k-24 [2003-02-15]

³¹ Claesson-Renman, Katarina. Ibid.

³² Bettig, Ronald V (1996). s. 224

³³ Ibid., s. 202

³⁴ Claesson-Renman, Katarina. Ibid.

3.2 Upphovsrätten i Sverige

Redan i 1810 års Tryckfrihetsförordningen hade författaren ensamrätt att bestämma över användning av dennes alster.³⁵ Upphovsrätten och de närstående rättigheterna i Sverige idag regleras genom Lag (1960:729) om upphovsrätt till litterära och konstnärliga verk. Till detta räknas: ”skönlitteratur eller beskrivande framställning i skrift eller tal, datorprogram, musikaliskt eller sceniskt, filmverk, fotografiskt verk eller något annat alster av bildkonst samt verk som har kommit till på något annat sätt”. Upphovsrätt har alla verk som uppnått verkshöjd. Verkshöjd innebär att verket uppnått en viss grad av originalitet. Det vill säga tre röda pennstreck på en toalettpappersrulle kan inte anses vara ett verk som skall skyddas i lag. Med närstående rättigheter menar man de rättigheter som tillfaller exempelvis musikerna i ett band som spelar med låtskrivaren, upphovsmannen. De åtnjuter närstående rättigheter i 70 år efter att inspelningen skedde.³⁶

Upphovsmannen har ensamrätt till mångfaldigande av sitt verk. Detta innebär i praktiken att upphovsmannen till ett litterärt verk väljer vilket förlag som skall få trycka boken och sprida denna. Skyddstiden är normalt 70 år efter upphovsmannens död. Om ett verk ej har verkshöjd skyddas det istället som närstående rättighet i 50 år efter det att bilden tagits.³⁷ Tillgängliggörande av verk för allmänheten kan dock ske antingen genom spridning av exemplar till allmänheten, genom offentligt framförande eller offentligt framförande av ett verk.³⁸ Upphovsrättigheterna kan delas upp i de ekonomiska och de ideella rättigheterna. De ekonomiska innebär att upphovsmannen har rätt att få ersättning för mångfaldigandet av dennes verk. Upphovsmannen har också rätt att motsätta sig att ändringar görs i dennes verk. Kopiering för eget bruk är en inskränkning i upphovsrätten som gör det möjligt att göra säkerhetskopior av CD-skivor etc. Man får dock inte sprida dessa kopior utanför hemmet. I USA är det numer tillåtet att skivbolagen till exempel får skydda sina uphovsmäns verk genom krypteringar som gör det omöjligt att kopiera dem för eget bruk. De stora inskränkningar som gjorts i USA rörande kopiering för eget bruk påverkar alltså även oss i Sverige.

Ensamrätten till spridning innebär att upphovsmannen har rätten att förhindra spridning till allmänheten. Att sprida verket i den nära vänkretsen eller familjen anses inte vara ett tillgängliggörande för allmänheten. När man en gång har spridit verket har man konsumerat visningsrätten enligt paragraf 20 i upphovsrättslagen, så man kan alltså inte ångra sig efteråt.³⁹ Spridningsrätten kan konsumeras på två olika vis: Genom visning till allmänheten, framförande av verk för allmänheten och genom spridning av verk till allmänheten. Den som köper en tavla får alltså lov att visa tavlan för sina vänner utan tillstånd från upphovsmannen. Man får också framföra verk, till exempel läsa stycken ur en bok, så länge framförandet inte är det väsentliga och då det sker avgiftsfritt och utan förvärvssyfte.⁴⁰ Konsumtionen av visningsrätten är central för bibliotekens del, den paragrafen gör det överhuvudtaget möjligt att bedriva biblioteksverksamhet.⁴¹ I Sverige medges biblioteken också rätten att i bevarande, kompletterings- och forskningsändamål framställa nya exemplar liksom för utlämnande av enskilda artiklar eller korta avsnitt eller av material som av säkerhetsskäl inte bör utlämnas i

---

³⁵ Ibid. s. 11

³⁶ Ibid. s. 10

³⁷ Ibid. s. 14

³⁸ Ibid. s. 13

³⁹ Ibid. s. 17

⁴⁰ Ibid. s. 15

⁴¹ Ibid. s. 17

original.⁴² Det som biblioteken dock i första hand lutar sig tillbaka på vid kopierande till låntagare är paragraf 12, den som säger att man har rätt att framställa kopior för eget bruk, man har då även rätt att be någon annan att utföra detta åt en. Enligt paragraf 16 har biblioteken rätt att kopiera enskilda artiklar och kortare avsnitt åt låntagarna.⁴³

Efter februari 2001 när EU's upphovsdirektiv gick igenom har arbetet med implementeringen i den svenska lagstiftningen pågått. Det skulle ha varit klart under 2002, men först i juni 2003 var direktivet klart att presenteras. En av de största förändringarna för svensk del är att det oklara förhållandet mellan visning och framförande rörande elektroniska webbdokument blir tydligare. Hädanefter kommer allt tillgängliggörande via nätet att anses vara överföring till allmänheten. Tidigare bedömdes detta som offentligt framförande vilket innebar att om verket tillgängliggjordes av andra än upphovsmannen var det lagligt så länge det skedde utan förvärvssyfte.⁴⁴ En annan skillnad mot den gamla lagstiftningen är att det nu kommer bli mer inskränkningar i rätten att kopiera för eget bruk. Numer kommer sådan kopiering inte att tillåtas om det exemplar som är den egentliga förlagan till kopian framställts eller gjorts tillgänglig för allmänheten utan upphovsmannens tillstånd. Detta innebär att kopiering för privat bruk av material som lagts ut på nätverk som Internet utan upphovsmannens tillstånd inte längre kommer att vara tillåten. En annan begränsning som föreslås rör kopiering av litterära verk. Kopiering för eget bruk skall fortsättningsvis endast få avse begränsade delar av sådana verk, eller sådana verk av begränsat omfång.⁴⁵ Hela böcker kommer därför i fortsättningen endast att få kopieras i undantagsfall.

3.3 Utvecklingen av EU's direktiv om harmonisering av vissa aspekter av upphovsrätt och närstående rättigheter

Under början av 1990-talet försökte påtryckningsgrupper inom EU stärka upphovsmännens ställning genom nya lagar. Dessa skulle innebära att upphovsmännen hade rätt att motsätta sig den fria utlåningen av tryckta verk på bibliotek.⁴⁶ Genom intensivt lobbyarbete, framförallt från Danmark lyckades man undvika detta. I samband med detta bildades EBLIDA⁴⁷. EBLIDA bildade i oktober 1994 med EU's ekonomiska stöd ECUP, som står för European Copyright User Platform. ECUP skulle åt kommissionen identifiera de problem som biblioteken står inför när det gäller elektroniska dokument. Projektet kallades "Copyright Awareness Campaign for Librarians".⁴⁸ 15 "workshops" hölls runtom i Europa, även i Norge som då inte var medlemmar.⁴⁹

20-22 december 1996 samlades 130 länder för att diskutera ett förslag till utvidgande av Bernkonventionen på WIPOs diplomatkonferens. Bernkonventionen skulle enligt förslaget också inkludera elektroniska dokument. Det som föranlett sammanträdet var det som skett under Uruguay rundan av GATT två år innan. GATT-avtalet kom till 1947. Avtalet skrevs på av 23 stater och dess roll var att underlätta mellanstatlig handel med varor. Fram till dess hade

---

⁴² Ibid. s. 17

⁴³ Ibid. s. 18

⁴⁴ *Promenoriens huvudsakliga innehåll* (2003). Justitiedepartementet. s.1

http://justitie.regeringen.se/propositionermm/ds/pdf/ds2003_35a.pdf [2003-11-19]

⁴⁵ Ibid. s.2

⁴⁶ Eliasson, Roland (1996). "IT, upphovsrätt och bibliotekens framtid DET GÄLLER DIG!", *Biblioteksbladet* nr 8. /96

⁴⁷ Eliasson, Roland - Kühne, Brigitte (1998). "Digital upphovsrätt", *Biblioteksbladet* nr. 2/98

⁴⁸ ECUP. <http://www.eblida.org/ecup/ecupinfo.html> [2003-11-19]

⁴⁹ Ibid.

denna handel betungats av omfattande protektionistisk reglering.⁵⁰ Flera så kallade rundor av diskussioner mellan medlemsstaterna har sedan hållits på olika platser. Den längsta av dessa och mest uppmärksammade var Uruguay-rundan som inleddes 1986. Här diskuterades för första gången möjligheten att inkludera intellektuell egendom i GATT.⁵¹ Diskussionerna avslutades 1994 med att WTO bildades 1 januari 1995.⁵² GATT upphörde därmed att existera i sin ursprungliga form. TRIPS-avtalet kom till i samband med detta. TRIPS står för Trade Related Aspects of International Property och reglerar intellektuell egendom i WTO.⁵³ TRIPSavtalets största betydelse var att det undanröjde de moraliska rättigheterna i Bernkonventionen.⁵⁴ Det vill säga det ideella skyddet försvann som minimiskydd, vilket tidigare var en naturlig del av Bernkonventionen. Upphovsmannen hade inte längre rätt att motsätta sig förändringar av sitt verk när han avstått de ekonomiska rättigheterna, det var nu upp till varje land att lagstifta om detta.⁵⁵

Ett resultat av att WTO bildades var att WIPO fick bråttom att själva utveckla ett internationellt avtal på det upphovsrättsliga området. Man oroade sig över att WTO skulle ta kontrollen över den internationella upphovsrättsutvecklingen helt och hållet. Därför beslutade man i maj 1996 om att börja arbeta på några tilläggsprotokoll till Bernkonventionen för att den skulle passa in i tiden. Förslaget som skulle diskuteras i december 1996 väckte stora protester från de europeiska biblioteksorganisationerna. Artikel 7 skapade mest diskussion av alla delar av förslaget. Artikel 7 innebar att även ett så tillfälligt mångfaldigande som att öppna ett dokument på nätet skulle skyddas i lag: "Det kan lika gärna vara en kopia av ett verk i hårddisken på en PC, eller i det arbetande minnet på en dator".⁵⁶ Detta skulle i praktiken kunna ha lett till att surfande på nätet blev olagligt. Tillstånd för att öppna en sida skulle ha krävts. Man kom dock aldrig att anta artikel 7. Genom påtryckningar från framförallt USA lyckades man få igenom ett beslut där dokument som visas på nätet jämställdes med andra typer av dokument som visas för allmänheten, de mångfaldigas ej. Slutresultatet blev att man inte kom fram till något avtal alls om mångfaldigande. Två nya avtal blev dock slutna, WIPO Copyright Treaty och WIPO Performance and Phonogram Treaty (WPPT). Den sistnämnda behandlar närstående rättigheter.⁵⁷

WIPO copyright treaty kom att innebära följande huvudsakliga resultat: Elektroniska dokument skall skyddas på samma sätt som tryckta dokument. Det återstod sedan för EU att utarbeta ett förslag som skall innefatta mångfaldigandet liksom att harmonisera den europeiska lagstiftningen på det här området. I december 1997 kom det första förslaget, "Harmonisering av vissa aspekter av upphovsrätt och närstående rättigheter i informations-samhället (KOM[97]628).⁵⁸ Förslaget ledde till ren panik inom EBLIDA.⁵⁹

---

⁵⁰ Bernkonventionen (1998) Ingår i Nationalencyklopedin Bd 2. Höganäs: Bra Böcker

⁵¹ Bettig, Ronald V (1996). s.223

⁵² The Multilateral Trading System-past, present and future (2003) World Trade Organisation. http://www.wto.org/english/thewto_e/whatis_e/inbrief_e/inbr01_e.htm [2003-11-19]

⁵³ Bettig, Ronald V (1996). s. 224

⁵⁴ Ibid., s.202

⁵⁵ Claesson-Renman, Katarina. Ibid.

⁵⁶ Förslag till WIPO's diplomatkonferens 2-20 december 1996. http://www.wipo.org/eng/diplconf/4dc_a07.htm [2003-11-19]

⁵⁷ Claesson-Renman, Katarina. Ibid.

⁵⁸ KLYS och COPYSWEDE:s

gemensamma yttrande över direktivförslaget om harmonisering av vissa aspekter av upphovsrätt och närstående rättigheter i informationssamhället (KOM(97)628 slutlig) (1998).

<http://www.klys.se/1998/980403-harmonisering.htm> [2003-03-23]

⁵⁹ Nilsson, Kjell (1998). "Med karta och kompass i den upphovsrättsliga djungeln" *Biblioteksbladet* nr 10/98

Förslaget innebar bland annat att all kopiering av upphovsrättskyddat material utan tillåtelse från upphovsmannen skulle förbjudas. Undantag skulle endast tillåtas i syfte att användas för utbildnings och forskningsändamål. Ingenting nämndes specifikt om bibliotek. Man kunde också läsa att all visning för allmänheten måste vara avgiftsfri. Detta skulle kunna ha ställt till problem för biblioteken i de fall där mindre avgifter för kopiering måste tas ut.

I februari 1998 presenterades förslaget för parlamentet för att de skulle ge sina första synpunkter. Därefter skulle förslaget gå den sedvanliga vägen genom parlamentets alla utskott för att sluta i lagutskottet som sammanställer parlamentets förslag på ändringar. Tanken var att parlamentet skulle ha yttrat sig i december 1998, men på grund av att över 300 ändringsförslag kom in skulle det dröja ända till februari 1999. I november 1998 var förslaget klart att presenteras för ministerrådet.⁶⁰ Därefter var det kommissionens tur att avgöra hur man ställer sig till förslaget. Kommissionen skickade därefter sitt förslag till ministerrådet. Därefter gjordes hela proceduren om igen vilket innebar att först i februari 2001 kunde kommissionen presentera förslaget som ett direktiv.

Direktivförslaget hade omgetts av en osedvanligt stor lobbyism från både upphovsrättsägarna och bibliotekens företrädare. Det var en lättnad som spreds bland bibliotekens företrädare när det slutliga förslaget röstades igenom. I det slutliga omarbetade förslaget som presenterades i början på 2001 hade biblioteken fått som de ville. De hade fått stöd för vissa undantag i upphovsrätten. Redan under 2000 hade undantagen för mångfaldigande blivit så många att rättighetsivrarna lobbade intensivt för att återgå till det tidigare förslaget.⁶¹

Det stod uttryckligen rörande mångfaldigande att medlemsstaterna ”bör ges möjlighet att besluta om vissa undantag och inskränkningar, till exempel för pedagogiskt eller vetenskapligt syfte, till förmån för offentliga institutioner, till exempel bibliotek och arkiv, för användning i nyhetsrapportering, för citat, för användande av funktionshindrade, för allmän säkerhet och för användning i administrativa och rättsliga förfaranden.”⁶² Likaså kan man läsa att tillfälligt mångfaldigande, som till exempel lagring av information i en dator för att kunna ta del av material, inte skall ses som mångfaldigande i ordets rätta bemärkelse. Medlemsstaterna skall dock få möjlighet att om de vill besluta om viss kompensation för detta, men i de fall då en licens redan är betald skall det inte behövas. Detta är en mycket viktig punkt då det innebär att folkbiblioteken inte behöver ta betalt varje gång en besökare vill använda tjänsten som biblioteket redan köpt in.

---

⁶⁰ Ibid.

⁶¹ Celsing, Anna (2000). *Medier i Norden*, andra kvartalsutgåvan 2000. <http://www.nmn.org/Nordisk/00-4per.htm>

⁶² Upphovsrätt och närstående rättigheter i informationssamhället: harmonisering av vissa aspekter (Det slutliga EU direktivet 2001). Europeiska unionen på nätet. <http://europa.eu.int/scadplus/printversion/sv/lvb/l26053.htm> [2003-11-19]

4 Tillvägagångssätt

Jag kommer nu att presentera dels vilka avgränsningar jag gjort och hur jag disponerat uppsatsen, dels kommer jag att presentera vilken metod jag använt mig av för att analysera kritikerna och debattörerna.

4.1 Avgränsningar och disposition

Under arbetets gång har jag varit tvungen att göra upprepade avgränsningar, dels av frågeställningar, dels utav material och teoretiskt underlag. Den första avgränsningen var vilken tidsperiod undersökningen skulle röra sig inom (se 2.1). Den andra jag var tvungen att göra var huruvida jag skulle studera både tryckt och elektroniskt material. Jag valde att studera enbart tryckt material. Detta på grund av att min utgångspunkt var att studera ett antal intresseorganisationers åsikter, om den aktuella upphovsrättens påverkan på bibliotek respektive upphovsmän. Detta skulle jag göra genom att studera deras tidskrifter som organisationernas röst utåt och därmed var avgränsningen klart inramad. Jag kom dock att revidera detta och i stället studera i vilken mån författarna agerar som individuella debattörer eller som företrädare för den organisation de eventuellt var medlemmar av. Det blev alltså en del av uppsatsens mål att ta reda på detta förhållande.

Från början hade jag tänkt att jag skulle genomföra en studie dels över samtliga biblioteksanknutna intresseorganisationer i landet, dels över alla upphovsmannaanknutna intresseorganisationer. Detta skulle då ge en heltäckande bild av båda sidor. På grund av det stora antal tidskrifter som ges ut av organisationer som arbetar för att tillvarata upphovsmännens intressen bestämde jag mig för att endast studera intresseorganisationer för bibliotekarier. En liknande uppsats återstår att genomföra för att svara på samma frågeställningar, men riktade till de tidskrifter som riktar sig till upphovsmän.

Den form av analysmetod jag skulle använda reviderades under arbetets gång. Tanken var först att jag skulle använda mig av en argumentationsanalys. En argumentationsanalys går i korta drag ut på att man analyserar innehållet i en argumentation genom att koppla det som sägs till bakomliggande faktorer som debattörernas åsikter och bakgrund, liksom vilken situation som argumenten använts i. Man har ofta som syfte att pröva argumentens trovärdighet. Det visade sig att i min studie var det mer intressant att använda en ideologianalys, det vill säga att försöka ringa in en ideologi (för förklaring se 3.2). Genom att hitta gemensamma beröringspunkter mellan de kritiker som jag studerat och presenterat i teorikapitlet kunde jag konstatera att kritikerna utgått från olika kritiska perspektiv, alternativt grader av *ett* kritiskt perspektiv. Sedan kunde jag använda den ramen som ett verktyg för att studera undersökningsmaterialet (det vill säga tidskrifterna), för att se i vilken utsträckning dessa kan sägas uttrycka en liknande ideologikritik.

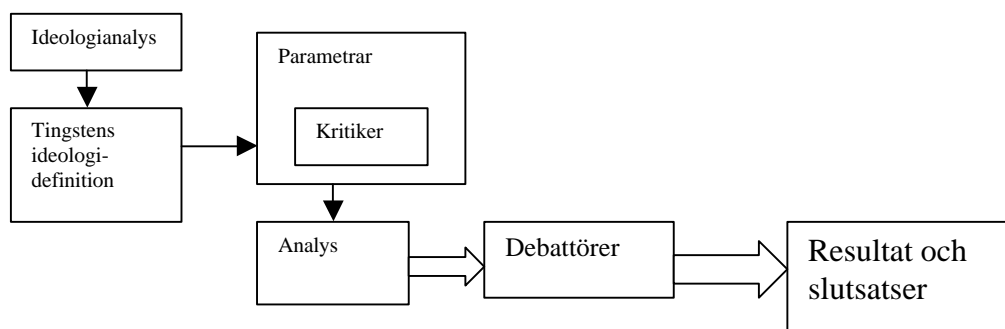
Jag har skapat ett antal parametrar (Se 4.2) som jag använt för att analysera kritikerna. Parametrarna är frågeställningar som klargör inställningen till de mest grundläggande byggstenarna i den moderna upphovsrätten. Ett exempel på en parameter är inställningen till betalningsincitamentet som ligger till grund för att upphovsmännen har rätt till ersättning för att han delar med sig av sin kreativa produktion.

Återigen vill jag klargöra att *kritikerna* utgörs av författarna till den engelskspråkiga litteratur som jag använt mig av i min studie. *Debattörerna* utgörs av skribenter och artikelförfattare i de svenska biblioteksorienterade tidskrifter som jag studerat. Det kan ju mycket väl vara så att det inte finns så många gemensamma åsikter mellan kritikerna och debattörerna. Bibliotekens företrädare i upphovsrättsfrågor kan ha haft de praktiska kunskaperna att motarbeta sina motståndare (i det här sammanhanget utgör motståndarna de krafter som förespråkat att biblioteken inte skall ha rätt att göra undantag i upphovsrätten). Huvudsyftet är att studera eventuella gemensamma ståndpunkter mellan dessa två plan. Återigen vill jag framhålla att studien inte är symmetrisk till sin natur. Jag presenterar mycket kritik av upphovsrättsägarnas handlande, men ger inte deras åsikter något utrymme i studien, det vill säga upphovsrättsägarna får inte tillfälle att försvara sig.

4.2 Metod

Jag har arbetat med en form av ideologianalys för att ta fram de parametrar som jag använder mig av i analysen av den upphovsrättskritiska litteraturen. Parametrarna används som verktyg för att i första hand förstå kritikernas texter. Ideologianalysen och parametrarna (som är resultatet av ideologianalysen) används på ett indirekt vis, på så sätt att de är verktyg för att i första hand förstå kritikerna. De är alltså inte en del av uppsatsens syfte eller frågeställningar.

Följande modell illustrerar hur jag går tillväga:

4.2.1 Ideologibegreppet

Ordet ideologi betyder på gammal grekiska läran om ”idéer”. Man kan kortfattat beskriva ideologi som ett system av uppfattningar och värderingar.⁶³ Oftast tänker vi på ideologi som något som har med politik att göra. Men det handlar snarare om ett idésystem. Marx använde ordet ideologi som det samlade idésystem som det kapitalistiska samhället vilar på. Ideologin får medborgarna att tänka på sig själva och samhället på ett sätt som gynnar de styrande klasserna. Detta kallas det negativa ideologibegreppet. Samtidigt talar Marx om ideologi som ett handlingsprogram, exempelvis hans eget kommunistiska manifest. I den bemärkelsen är ideologi ett idéprogram, ett verktyg åt en viss grupp.⁶⁴ De mer praktiska lösningar som yppas av upphovsrättskritiker av olika slag har sin grund i en ideologisk åskådning. För att göra det lättfattligt skall jag ta ett exempel från min egen studie: Några av de kritiker jag arbetar med är radikalt kritiska mot betalningsincitamentet (det vill säga att upphovsmannen stimuleras i sin kreativa produktion om han får betalt för att ge ut det han skapat). De som ställer sig

⁶³ Ideologi (1998) Ingår i Nationalencyklopedin Bd 9. Höganäs: Bra Böcker

⁶⁴ Bergström, Göran (2000) *Textens mening och makt* Lund: Studentlitteratur s.151

kritiska till denna inställning har alltså en helt annan grundläggande ideologisk utgångspunkt än de som inte har invändningar mot incitamentet.

I min studie kritiserar kritikerna och vissa av debattörerna marknadskrafterna då de ser dessa som pådrivare av en utveckling som leder till att upphovsrätten blir allt starkare. Detta menar man dels leder till att allmänheten berövas på möjligheten att komma åt information av alla de slag, dels att man inte får rätt att kopiera för eget bruk. Marknadskrafterna, kritiserar med argumenten att de bara handlar för att öka sin vinst. En sådan inställning brukar kallas "ekonomism". "Ekonomism" kan definieras som den ideologi som menar att människans högsta drivkraft är att maximera sina ägodelar. Att tjäna mer, att äga mer och så vidare är alltså den starkaste drivkraften. De som tillskrivs ha en sådan ideologi räknar inte med samhället som ett kollektiv, de utgår enbart från individer.⁶⁵ "Ekonomismen" kan här symbolisera den ideologi som en marxist skulle peka ut som ett verktyg för de profitlystna marknadskrafterna att förblinda människor med. Det är den ideologin som de flesta av upphovsrättskritikerna i teorikapitlet kritiserar. Inom en viss ideologi kan man givetvis finna olika ståndpunkter, även om man delar en viss grundläggande föreställning. Detta kommer jag att visa i min studie. Vissa av dessa upphovsrättskritiker delar kritiken av ekonomismen som samhällsideologi, men sinsemellan delar de inte ideologi. Det vill säga: Vissa av de kritiker som jag presenterar i teorikapitlet delar kritiken av det negativa ideologibegreppet (ekonomismen), men de tillhör inte samma ideologi om man talar om det som kallats det positiva ideologibegreppet i den marxistiska traditionen.

Jag utgår alltså från ett mer marxistiskt perspektiv, men ser ändå att Herbert Tingstens definition av ideologi har sitt värde för min studie. Tingsten var chefredaktör för *Dagens Nyheter* 1946-59. Hans definition är idag en av de mest använda.⁶⁶ Tingstens definition kan delas in i tre delar:

1. För det första består en ideologi av en viss syn på människans natur.⁶⁷ Som exempel kan man ta skillnaden mellan de som ser människan som ett djur och de som ser människan som ett väsen som står över djuren.

2. För det andra menar Tingsten att en ideologi skall omfatta faktuella och konsistenta påståenden om förhållanden i samhället. Det kan till exempel vara att man ser ekonomin som den viktigaste källan till samhällsutveckling.⁶⁸

3. För det tredje omfattar ideologier någon form av handlingsprogram.⁶⁹ Det vill säga åsikter om vad som skall göras för att skapa ett idealt förhållande i samhället. I min uppsats arbetar jag med vad som kan kallas *upphovsrättsideologi*, medan Tingstens definition ovan snarare är samhällsideologi. Jag har använt hans treindelning, men snävat in den på upphovsrätten. Då har jag fått följande indelning av vad en *upphovsrättsideologi* skall omfatta:

1. Upphovsrättsideologin skall omfatta en viss syn på upphovsrättens grundläggande natur. Vad är dess huvuduppgift?

---

⁶⁵ Folkkrörelser och Protester *Lexikon* <http://www.folkrorelser.nu/lexikon/e.html> [2003-05-23]

⁶⁶ Bergström. s.150

⁶⁷ Ibid.

⁶⁸ Ibid.

⁶⁹ Ibid.

2. För det andra skall den inkludera påståenden om upphovsrättens praktiska betydelse i samhället.
3. Hur bör upphovsrätten utformas för att den skall fungera korrekt (handlingsprogram)?

Den form av ideologianalys som jag arbetat med har som mål att redovisa samtliga idéer som uppkommit under en viss period i ett visst sammanhang.⁷⁰ I mitt fall är det att klargöra samtliga idéer som dykt upp i ett antal svenska bibliotekstidskrifter och sortera dem efter ett visst mönster som jag skapar utifrån de kritiker jag presenterar i teorikapitlet. Jag har valt att betrakta betalningsincitamentet som den viktigaste skiljelinjen mellan olika upphovsrättsideologier. Jag anser att betalningsincitamentet är helt avgörande för hur lagstiftningen skall utformas. Om man menar att en upphovsman inte behöver ha ersättning för det denne har skapat, skulle vem som helst kunna kopiera upp verket och tjäna pengar på det utan att upphovsmannen får en krona för det. Lagen skulle träda in först när någon gör ändringar i verket utan tillåtelse. Jag menar att en sådan upphovsrätt skulle innebära att dagens sekundära upphovsrättsägare som musikförlag exempelvis, skulle ha spelat ut sin roll. Deras uppgift är ju i första hand att marknadsföra produkter för att de och upphovsmannen skall tjäna pengar. Om vem som helst gratis kan kopiera ett verk behövs inte längre förbud mot databaser som Napster eller andra filbytarprogram. Min ideologianalys har resulterat i följande parametrar:

1. Hur ser kritikerna på betalningsincitamentet? Är upphovsrättens huvuduppgift att skydda upphovsmannens ekonomiska rättigheter?
2. Inställningen till begreppen idé-uttryck och synen på författaren. Det vill säga hur viktig anser kritikerna särskiljandet av idéer och uttryck vara och hur ser man på originalitet. Kan man äga idéer?
3. Hur ställer man sig till de digitala medierna, ser man i första hand problem för upphovsmannen, eller ser man positiva möjligheter för denne i tekniken?
4. Handlingsprogram. Vilka rekommendationer ger kritikerna?

De första två parametrarna svarar på den första definitionen av upphovsrättsideologin, den tredje på den andra, och den sista på den tredje. Det ideologibegrepp som jag använder mig av här kommer att användas först för att sortera kritikerna i teorikapitlet, därefter i diskussionskapitlet för att analysera debattörerna i materialet.

---

⁷⁰ Bergström. s.154

5 Material

Det material jag utnyttjar i uppsatsen är dels upphovsrättskriters texter dels artiklar ur tidskrifter som vänder sig till bibliotekarier.

5.1 Upphovsrättskritiska texter

Den litteratur som jag använder som teoretisk ram (Se 6.1) är ett axplock av upphovsrättskritiska engelskspråkiga böcker som utgetts under perioden för min uppsats. Jag valde att använda mig utav icke-nordisk litteratur för att genomföra en kontrasterande studie för att se om det fanns likheter i sätt att kritisera den rådande upphovsrätten i Sverige och i icke-nordiska länder. Litteraturen är inte på något vis heltäckande på området under de här åren. Jag har alltså inte menat att täcka in all icke-nordisk engelskspråkig upphovsrättskritisk litteratur under de här åren. Till mitt försvar kan dock framhållas att det sätt jag använder litteraturen på tolererar ett dylikt förfarande i insamlandet. Det är kritikernas åsikter som är intressanta, inte antalet kritiker. Dessa åsikter skall jämföras med de argument som dyker upp i ett antal svenska bibliotekstidskrifter.

Detta urval har varit ett medvetet val från början av mitt arbete med studien. Sen gör jag dock en komparation mellan upphovsrättskritikernas yrkesroller med de yrkesroller debattörerna, men i urvalet av upphovsrättskritisklitteratur har detta inte varit relevant. Först har upphovsrättskritiken varit i fokus, i andra hand har jag gjort en poäng av författarnas bakgrund, på samma sätt som jag studerat artiklarna i materialet. Litteraturen hittades genom sökningar dels på Google, dels på GUNDA. Sökningarna gjordes framförallt på orden "intellectual property", "copyright" ibland i kombination med "digital" eller "information". Den tryckta litteraturen som används i den praktiska undersökningen har hittats genom sökningar på GUNDA. De elektroniska källorna har alla hittats genom sökningar på Google. Urvalet har till stor del hållit sig inom den tidsperiod som jag gör min empiriska undersökning, dock med ett par undantag. Dessa två verk publicerades under 1994. Även om de utgör ett undantag, så fann jag dem lika aktuella under den tidsperiod jag undersöker, som de bör ha varit när de skrevs. Det hade givetvis varit ett allvarligt problem om jag använt mig av material skrivet efter det datum jag sätter stopp för undersökningen, det vill säga sista december 2001. Utöver den teoretiska, upphovsrättskritiska litteratur som presenteras i uppsatsen har jag även använt mig utav handplockade studier som rör forskningsanvändning bland lekmän.

5.2 Tidskrifter

De tidskrifter som jag valt ut är samtliga tidskrifter vars innehåll karaktiseras av aktuell rapportering riktad till bibliotekarier. Samtliga tidskrifter ges ut av organisationer som vänder sig till bibliotekarier på olika sätt. Nordisk tidskrift för biblioteksforskning är till exempel inte representerad i min uppsats då denna inte i första hand har till uppgift att informera om det dagsaktuella läget, utan snarare är inriktad på historisk forskning. De tidskrifter jag studerat är Biblioteksbladet, Tidskrift för dokumentation, DIK-forum, Bibliotek i samhälle och Ikoner.

Jag har gjort en totalstudie i tre avseenden:

1. Det är en totalstudie på så sätt att alla tidskrifter som uppfyller de kriterier jag ställt upp är med i studien.
2. Det är också en totalstudie därför att jag valt att läsa tidskrifterna från pärm till pärm för att inte missa några artiklar som kan vara av värde. Även om jag kontrollerat mot tidskrifternas index ville jag ta det säkra före det osäkra och läsa varje nummer av tidskrifterna. Det skulle kunna ha varit så att man missat någon artikel av intresse i tidskrifternas eget index.
3. För det tredje har jag redovisat samtliga artiklar som jag funnit, inget urval har alltså gjorts. Jag har sedan gjort kortfattade men uttömmande referat av dessa artiklar.

Jag har inte arbetat med tidskrifterna som organ för de organisationer som ansvarar för deras utgivning. Målet med uppsatsen är ju inte att belysa en viss organisations inställning i upphovsrätsfrågan, utan att belysa alla artiklar som skrivits i tidskrifterna och sortera dem sinsemellan. Tidskrifterna har så olika utgivningsfrekvens att jämförelse mellan vem som har belyst upphovsrätten mest blir meningslös. Jag har dock kategoriserat materialet utefter tre kategorier: 1. Författarna agerar som individer. 2. Författarna uttrycker öppet att de uttalar sig som företrädare för den organisation som tidskriften ges ut av. 3. Förhållandet är oklart.

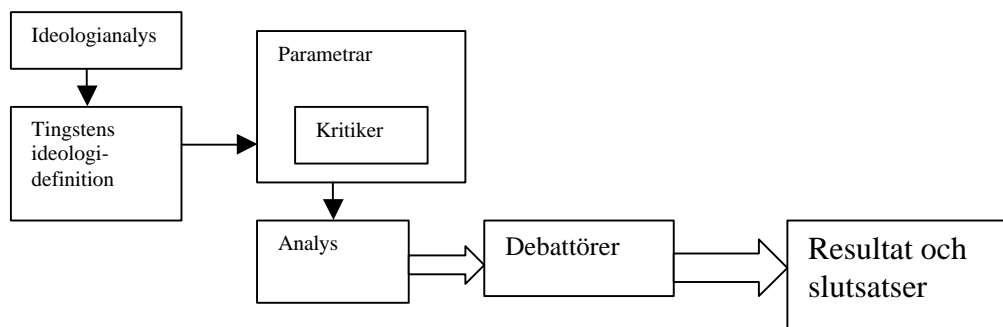
När man gått tillväga på det sätt som jag gjort här kan givetvis tvivel uppstå hos läsaren att jag som uppsatsförfattare kan ha missat något i texten eller feltolkat den fullkomligt. Det är den stora svagheten i den här typen av undersökningar, det vill säga att läsaren är utelämnad åt författarens tolkningar. Vad som kan sägas vara en styrka i den här uppsatsen är att den är fullständigt replikerbar med enkla metoder. Jag har på flera ställen i den historiska bakgrunden refererat till texter som också utgör material. Jag är medveten om att detta egentligen inte skall förekomma. I de fall där jag brutit mot regeln, har det handlat om referat till historisk utveckling och inte åsikter om det rådande läget i upphovsrätsfrågan. Jag har inte presenterat materialet i kronologisk ordning. Materialet kommer sedan att analyseras, svar på frågeställningarna ges under 9.1 (Resultat) och en fördjupad analys följer i kapitel 10 (Diskussion).

6 Teori

Nu kommer jag att använda mig av de parametrar som jag tagit fram i metodkapitlet. Parametrarna används för att analysera kritikerna. Flera böcker och artiklar har skrivits de senaste åren som förhåller sig mycket kritiska gentemot upphovsrätten så som den ter sig idag. Den teoretiska litteratur jag använt mig av i uppsatsen är i själva verket tidigare forskning i vissa avseenden. Dessa kritiker har haft som syfte att kritiskt granska den rådande upphovsrätten, och i praktiken genomför de flesta av dem en kritik av dagens marknadsbaserade "ekonomistiska" -ideologi. De kritiserar de marknadskrafter, främst i form av film och skivbolag för att dessa använder den nya tekniken som en ursäkt för att stärka sin upphovsrättsliga kontroll, och därmed kunna tjäna mer pengar.

Vad som skiljer de upphovsrättskritiska verk som jag studerar från den typ av undersökning jag själv genomför är att de snarare har konkreta åsikter om vad som bör göras för att förändra den rådande situationen på det upphovsrättsliga området, medan jag studerar vilken kritik som riktats av debattörer i svenska bibliotekstidskrifter. Jag har till skillnad från dessa inte för avsikt att själv komma med några slutsatser om vad som bör och vad som inte bör göras. De verk som jag nu skall presentera har till uppgift att fungera som ett verktyg för besvarandet av frågeställningarna. Materialet kommer att utsättas för samma granskning med hjälp av parametrarna. För tydlighetens skull vill jag påminna om hur uppsatsens arbetsgång ser ut:

Följande frågor (vilka fungerar som parametrar) används för att analysera kritikerna:

1. Här kommer jag att titta på hur författarna ställer sig till betalningsincitamentet. Behövs upphovsrätten för att skydda upphovsmannens ekonomiska rättigheter? Det vill säga är ekonomisk vinning avgörande för att stimulera vidare skapande? Hur ser författarna på upphovsrättens viktigaste uppgift?
2. Anser författarna att särskiljandet av idéer och uttryck är användbart? Hur ställer man sig till synen på författaren som en unik skapare (se Upphovsrättens historia)?
3. Hur ställer man sig till de digitala medierna, ser man i första hand problem för upphovsmannen, eller ser man positiva möjligheter för denne i tekniken?
4. Handlingsprogram (tankar, idéer och visioner om hur upphovsrätten bör vara utformad).

6.1 Presentation av några upphovsrättskritiker

En av de mest kända upphovsrättskritikerna är **John Perry Barlow** som skrev en uppmärksam artikel i tidskriften *Wired* 1994, "The Economy of Ideas"⁷¹ Barlow är en av de främsta förespråkarna för P2P-tekniken (peer to peer). P2P innebär att datoranvändarna kopplar upp sig i ett nätverk där filer kan delas med ett obegränsat antal användare. Napster var ett sådant nätverk. Barlow är en av grundarna till Electric Frontier Foundation. EFF grundades 1990. De kallar sig "freedom fighters". "Just as Patriots fought for liberty and freedom, we fight measures that threaten basic human rights. Only the dominion we defend is the vast wealth of digital information, innovation, and technology that resides online."⁷²

I "The Economy of Ideas" förklarar Barlow att den rådande upphovslagstiftningen är fullständigt omöjlig att anpassa till elektroniskt lagrad information. Digitalt lagrad och förmedlad information är förflyttad från ett konkret fysiskt plan, vilket tvingar fram nya lagar. Svårigheterna som uppstått med att skapa regler för digital information innebär att allvarliga bieffekter medföljt. Dessa bieffekter manifesterar sig i att det fria informationsflödet begränsas kraftigt.⁷³ Förklaringen är, menar Barlow, att det är de ekonomiskt starka som tagit utvecklingen i egna händer och driver igenom lagar som passar dem.⁷⁴ Barlow spekulerar sedan om hur människor i behov av inspiration för sin egen kreativitet kommer att reagera på detta. Han tänker sig att konstnärer, författare, dataprogrammerare och så vidare kommer att sluta se intellektuellt skapande som något man skall tjäna pengar på. Det enda man kommer sälja i framtiden är framträdanden och tjänster av olika slag.⁷⁵ Barlow ställer sig alltså fullständigt kritisk mot betalningsincitamentet.

I "The Next Economy of Ideas" försvarade han Napster som det verkliga Internet, där maximalt frihet i utbyte av information erbjöds.⁷⁶ Barlow uppmanar i sin artikel läsaren att sluta betrakta idéer som något som man kan stjäla. Det är inte upphovsmännen som stjälar av varandra, det är de stora upphovsrättsägande företagen, exempelvis skivbolagen som stjälar av de egentliga upphovsmännen. Den enda anledningen som gör det möjligt för dem att fortsätta med detta, är att de upprätthåller myten om att idéer är något som kan stjälas. Barlow syftar här på att skivbolagen får en rätt till en viss del av de ekonomiska rättigheterna, i samband med att de skriver kontrakt åt en musiker. De säger sig vilja skydda upphovsmännen, men egentligen är det deras egna inkomster de vill värna om.⁷⁷ Barlow gör en intressant liknelse av Internet med ett ekosystem där idéer lever och dör. När en idé dör och förmultnar, liksom en organism, utgör dess kvarlevor näring åt nya livsformer, i detta fall nya idéer. Hur kan man, frågar han sig påstå att en idé skulle bli mindre värdefull om man delar den med en annan person? Tvärtom bör idén berikas när den får lov att växa i interaktion med andra människor.⁷⁸ Notera att Barlow inte gör något åtskiljande mellan idé och uttryck. Här finns den stora likheten med Halbert som ställer sig kritisk mot att särskilja begreppen. När Barlow talar om de upphovsrättsägande företagen som upprätthåller en myt om att idéer kan stjälas, är det egentligen specifika uttryck han talar om.

---

⁷¹ John Perry Barlow 1994. The Economy of Ideas, *Wired Archive* 2.03, 1994-03 [2003-03-13]

⁷² Electric Frontier Foundation. <http://www.eff.org/mission.php> [2003-03-18]

⁷³ Barlow. [2003-03-13]

⁷⁴ Ibid.

⁷⁵ Ibid.

⁷⁶ Barlow, John Perry 2000. The Next Economy of Ideas: Will copyright survive the Napster bomb? Nope, but creativity will. *Wired*, 8.10 2000-08 <http://www.wired.com/wired/archive/8.10/download.html> [2003-03-13]

⁷⁷ Ibid

⁷⁸ Ibid.

Ronald V. Bettig, docent i kommunikationsstudier vid Pennsylvania University. Bettig uttrycker en marxistiskt färgad kritik av den moderna upphovsrätten. Han menar att den moderna västerländska upphovsrätten är ett resultat av det kapitalistiska systemet. Han skriver till och med uttryckligen att upphovsrätten uppkom samtidigt som den moderna kapitalismen. Innan 1800-talet fanns inget behov av en upphovsrätt. De internationella organisationer som skapats för att reglera upphovsrätten är egentligen handelsorganisationer.⁷⁹ Kapitalägarna behövde internationella avtal gällande upphovsrätt liksom patenträtt för att skydda sina intressen och behålla kontrollen över marknaden.⁸⁰ Bettig menar att utvecklingen går mot att storföretagen kommer att driva igenom internationella avtal som kommer att omöjliggöra en inhemsk utveckling i tredje världen. Tredje världen kommer att bli beroende av teknisk hjälp från väst efter det att de skrivit under internationella avtal som i praktiken gör det omöjligt att skapa sina egna upphovsrättsliga lagar.⁸¹

För övrigt är det den kapitalistiska arbetsdelningen som gör det möjligt för oss att dela upp folk i konstnärer och icke-konstnärer, det vill säga mellan de som skall ha betalt för sitt skapande och de som inte skall ha det.⁸² Den individualistiska synen på den unika skaparen/författaren är också typisk för det kapitalistiska systemet, han citerar Marx: "The exclusive concentration of talent in particular individuals, and its suppression in the broad mass which is bound up with this, is a consequence of capitalism".⁸³ Bettig menar att GATT-avtalet som innebar att Bernkonventionens moraliska rättigheter slopades, var ett naturligt utslag av det kapitalistiska samhällssystemet. De moraliska rättigheterna stod i vägen för de stora företagen som äger de ekonomiska rättigheterna. Dessa fick nu full rätt att ändra i de egentliga upphovsmännens verk för att tjäna mer pengar.

Deborah Halbert är biträdande professor i statsvetenskap vid Otterbein College i USA. Halbert målar i sin bok *Intellectual property in the information age* upp en hotbild som består av en allomfattande kommersialisering av all typ av information i världen. Hon tror att en informationsägande elit kommer att växa fram. Denna elit kommer att göra sig rik på resten av befolkningen genom att sälja information till denna.⁸⁴ Även universitetsvärlden kommer att kommersialiseras genom att man tjänar pengar på att sälja information till andra universitet och intressenter. Innovation och nya rön kommer att bli en handelsvara, inget man delar med sig av fritt.⁸⁵ Internet riskerar att bli totalt kommersialiserat. Att söka information kommer att bli som att handla på "home shopping network".⁸⁶ Halbert angriper upphovsrättens grundvalar när hon kritiserar synen på den unika författaren som har ekonomiska och moraliska rättigheter till sitt verk. Hon menar att den synen egentligen inte är till för att skydda upphovsmannen, utan för att mellanhänder skall kunna tjäna pengar på andras kreativitet. Stora företag använder argumentet att de vill skydda framtida innovationer i sina företag med en stark upphovsrätt, det vill säga de vill skydda sig mot konkurrens från andra företag. Halbert ifrågasätter också betydelsen av att särskilja idéer och uttryck. Är det verkligen möjligt att stjäla ett specifikt unikt uttryck och sedan skapa ett nytt unikt uttryck?⁸⁷

---

⁷⁹ Bettig, Ronald V (1996) *Copyrighting culture: the political economy of intellectual property*. Boulder, Colo.: Westview Press. s. 226

⁸⁰ Ibid., s.226

⁸¹ Ibid., s.225

⁸² Ibid., s.240

⁸³ Ibid., s.240

⁸⁴ Halbert, Deborah J (1999) *Intellectual property in the information age*. Westport, Conn.: Quorum. s. 151

⁸⁵ Ibid., s.150

⁸⁶ Ibid., s.151

⁸⁷ Ibid., s.146

Om det inte ansågs att så var fallet skulle hela grunden för upphovsrätten ryckas undan. Halberts poäng är att ett kopierande av ett unikt uttryck knappast kan resultera i något annat än rent plagierande. Däremot kan man låna idéer från ett uttryck och skapa något nytt. Är det då inte alltid frågan om att man stjälar en grundläggande idé, snarare än ett specifikt uttryck? Det vill säga: Genom att läsa andra författares specifika uttryck får man idéer till egna specifika uttryck.

Deborah Halbert går till kraftigt angrepp på idén om betalning som incitament för konstnärligt skapande.⁸⁸ ”The individual proprietary author is in many ways a myth of the copyright system that ignores the way cultural production operates.”⁸⁹ Ingen konstnär behöver betalning för att hålla sin kreativitet vid liv menar Halbert. Kreativiteten är en del av den mänskliga naturen, och det finns inget som pekar på att den skulle försvinna utan betalning.⁹⁰ Halbert menar att författare och konstnärer bara är frontfigurer som används i det retoriska spelet av dem som försvarar stora ekonomiska intressen.⁹¹ Det vill säga att de primära upphovsrättsägarna utnyttjas av de sekundära för att dölja de egentliga avsikterna. Hon pekar till exempel på hur de stora skivbolagen profiterar stort på sina artisters försäljning. Vill en artist få betalt för sin musik måste han/hon sälja rättigheterna till skivbolaget. Alternativet är att skapa ett eget skivbolag och sköta försäljningen själv, men då krävs ett rejält eget kapital för produktionskostnader och så vidare. Upphovsrätten sedd ur det perspektivet blir en del av det kapitalistiska systemets självbevarelsemekanismer. Det vill säga upphovsrätten bidrar till ett privat ägande av och profiterande på kreativitet och innovationer. Hon påpekar att upphovsrättsliga lagar först blev aktuella, under 1700-talet, då boktryckarna insåg att de kunde använda författarnas rättigheter för att tjäna pengar på dem.

Underhållningsindustrin kommer att göra allt för att få kontroll över den nya digitala tekniken. Halbert ser en framtida värld där kreativiteten kommer att förhindras av vad hon kallar den kulturella industrin (skivbolag, filmbolag). De kommer att sitta på upphovsrätten till alla kända uttryck. Följden blir en massproducerad kultur som blir tommare på innehåll för var dag, den utarmar sig själv.⁹² Så länge man ser på produkterna av någons kreativitet (vad det än handlar om) som någons intellektuella egendom kommer det finnas människor som är intresserade av att profitera på deras kreativitet.⁹³ Begreppet intellektuell egendom innebär att rätten till profiterande anses viktigare än allmänhetens möjlighet att ta del av kreativt skapande, det vill säga endast de som har råd kan ta del.⁹⁴ Internet erbjuder ett helt nytt författarskap, det Halbert kallar ”demokratiskt författarskap”. Internet erbjuder spirande författare, musiker och så vidare möjligheten att sprida sina verk direkt till andra läsare, och överlåter till dem att bedöma om det är något värt att bevara eller sprida vidare.

De kan sedan använda delar av texten till egna kreationer, vilka i sin tur blir bedömda på ett sådant demokratiskt vis som beskrivits ovan.⁹⁵ Det här skulle innebära att författarens kontroll upphör och ord som egendom ersätts med ömsesidig respekt mellan till exempel musiker som delar med sig av sin musik till varandra. Halbert menar att ett fritt utbyte av information via Internet kan innebära att man övergår från en värld av privat ägande och profiterande på kreativitet till en värld av kollektivt ägd kreativitet. I denna värld skulle en upphovsman få

---

⁸⁸ Under begreppet konstnärer faller här även musiker, författare och så vidare.

⁸⁹ Halbert. s.148

⁹⁰ Ibid., s.143

⁹¹ Ibid., s.144

⁹² Ibid., s.157

⁹³ Ibid., s.149-150

⁹⁴ Ibid., s.145

⁹⁵ Ibid., s.134-135

nöja sig med den betalning det innebär att bli allmänt erkänd, det vill säga istället för att tjäna pengar på sin kreativitet.⁹⁶ En låt eller text kan få en rad olika upphovsmän från hela jordklotet.⁹⁷ Alla kan delta och bygga vidare på en grundläggande idé som någon kommit upp med. Ingen kan säga att de har patent på en viss idé. Det är det här Halbert menar med demokratiskt författarskap. Internet erbjuder äntligen kreativa människor ett sätt att kommunicera med sin publik direkt, utan att tvingas ge upp rättigheter till en mellanhand. Internet erbjuder ett verktyg att rundgå den nuvarande lagstiftningen.⁹⁸

James Boyle, professor i juridik vid American University presenterar i sitt mycket uppmärksammade verk *Shamans, Software and Spleens* några olika visioner om hur det så kallade informationssamhället kan komma att se ut i framtiden. En utav dessa innebär liksom Halberts vision att vi i framtiden kan komma att få se en informationsälgande klass växa fram. Han påpekar dock följande: "If there is a class structure that comes with the author-vision I described, it will not be one in which authors, programmers, artists, and engineers inherit the earth".⁹⁹ Snarare är det ett samhälle där de stora multinationella företagen står i vägen för nyskapande. Även om följande exempel har med patent att göra, så är det ett bra exempel på vad Boyle vill få läsaren att se framför sig när han målar upp sin vision: "Imagine the young software engineer, trying to start a new software company in the approved iconoclastic, entrepreneurial manner. He finds that many of the programming tools he wants to use have already been patented by large companies, some of which now make more money from litigating patent claims than they do from actually producing something new (a result that could make only a lawyer happy)".¹⁰⁰ Boyle presenterar ett mycket bisarrt exempel på vad som kan hända när den enskildes upphovsrätt exploateras av andra intressen, i detta fall gällde det en persons egen kropp.

John Moore behandlades vid Universitetssjukhuset i Kalifornien för sin lymfkärscancer. Läkarna lyckades bota honom, men man behöll utan att fråga om lov blod, kroppsvätskor och cellprover från honom. Dessa använde de sedan i sin egen forskning, med hopp om framtida kommersiell användbarhet. Moore stämde läkarna för att de stulit material från hans kropp utan att be om lov.

Läkarna försvarade sig med att det var för allmänhetens bästa de behöll hans celler, vilka de skulle kunna använda för att bättre förstå vad som orsakar lymfcancer. Man menade att det inte fanns något unikt med Moores celler i förhållande till andra människor. Det vill säga, Moore kunde inte hävda upphovsrätt på sina celler då han inte varit en unik författare/skapare av dessa. Vad som blir så problematiskt med detta är att det faktiskt var något unikt med just Moores lymfceller. De producerade för mycket lymfokiner, vilket var orsaken till hans cancer. Domstolen dömde dock till nackdel för Moore. Hans lymfceller betraktades alltså som en "idé" som man inte kan ha upphovsrätt för. Som en kontrast mot detta kan man nämna talkshow-ledaren Johnny Carson, som vann ett mål mot en klädesfirma som använt utropet "Here's Johnny!", som förekom i introduktionen till hans program. Detta var en fras han inte ens själv uttalat, men kopplingen till programmet räckte för att vinna målet. Svaret på frågan om vad som är en unik skapelse i lagens mening är alltså verkligen inte självklar.¹⁰¹

---

⁹⁶ Ibid., s.155

⁹⁷ Ibid., s.156

⁹⁸ Ibid., s. 158

⁹⁹ Boyle, James 1996. *Shamans, software and spleens: law and the construction of the information society*, s. 178

¹⁰⁰ Ibid., s.178

¹⁰¹ Ibid., kapitel 9

Ett problem med upphovsrätten idag som Boyle ser det, uppstår därför att vi fortsätter att se författare/skapare som *fullständigt* originella. Vi glömmer att ingenting är helt nyskapande. Fortsätter vi på den vägen kommer alla källor till nyskapande att utarmas. Boyle menar att om man skall lyckas förändra den upphovsrättsliga lagstiftningen måste man förstå den i grunden. Han kritiserar dem som tycker det är meningslöst att ge sig in i diskussionen kring det romantiska författarbegreppet.¹⁰² Med det romantiska författarbegreppet menar man den syn på författaren som en helt originell skapare, vilken uppkommer under den romantiska eran på 1800-talet.

Han ställer sig varken negativ till det romantiska författarbegreppet (begreppet romantisk kommer från den romantiska eran, det var då synen på författaren som en unik skapare växte fram), eller dikotomin idé-uttryck, tvärtom menar han att de är mycket användbara, och vägrar personligen att bli en kritiker av författarbegreppet.¹⁰³ Boyle talar sig varm för ett stärkande av det som på engelska kallas "public domain", på svenska bäst översatt med "offentlighet" eller "allmänning". Han vill stärka allmänhetens rätt till "fair use" av upphovsrättskyddat material och ser en fara i ett alltmer utbrett skydd av idéer. Den som vill se en fortsatt produktion av idéer, böcker och innovationer av andra slag måste också se till att det finns en källa att hämta inspiration från. Den pågående internationella utvecklingen på det upphovsrättsliga området har gått mot ett stärkande av författarnas rättigheter, men debatten om allmänhetens rätt till inspiration saknas. Utvecklingen kommer att utarma det ekonomiska, kulturella, utbildningsmässiga och det journalistiska området, vilket ger en mindre informerad allmänhet vilket är skadligt för ett demokratiskt samhälle.¹⁰⁴

Boyle menar att nödvändigheten av ett särskiljande av idéer och uttryck är ett resultat av den moderna liberala västerländska statens inre dynamik. Dels skall den försvara den privata äganderätten, vilken grundar sig på synen på upphovsmannen som en oberoende skapare, vilket innebär att den måste skydda upphovsmäns uttryck, dels skall den försvara allmänhetens intressen, till exempel att skapa ett klimat där nya konstnärliga eller andra förmågor har möjlighet att komma upp till ytan. Det sistnämnda kan inte uppnås om idéer skyddas.¹⁰⁵ Man löser alltså en inneboende konflikt inom den liberala västerländska staten, spänningen mellan det privata och det offentliga. Dels vill den liberala demokratiska staten värna om öppenhet, dels vill den värna privategendomen.¹⁰⁶

Michael Catinat och Thierry Vedel är två av medförfattarna i antologin *Digital Democracy*. Catinat är rådgivare Europakommissionens generaldirektör och professor vid *College of Europe* in Brugge. Vedel är forskare vid *National Centre for Vetenskaplig Forskning* i Paris. Författarna skriver i *Public Policies for Digital Democracy*¹⁰⁷ att upphovsrättsägarna har utnyttjat lagstiftarnas försök att anpassa upphovsrätten till digitala medier för att stärka skyddet av sina rättigheter, vilket de lyckats med. I USA skapade myndigheterna klausulen om "fair use" (exempelvis rätten till kopierande för eget bruk). Här gavs bland annat biblioteken rätten till vissa inskränkningar i upphovsrätten. Det har dock visat sig att denna klausul inte har efterlevts av domstolarna ute i landet. Allt fler undantag accepterades till

---

¹⁰² Boyle. s.60

¹⁰³ Ibid., s.58-59

¹⁰⁴ Ibid., s.196-198

¹⁰⁵ Ibid., kapitel. 3 - 6

¹⁰⁶ Ibid., s.59

¹⁰⁷ Catinat, Michael-Vedel, Thierry (2000) "Public Policies for Digital Democracy". Ingår i Hacker, Kenneth L. *Digital Democracy* London: SAGE, 2000.

upphovsrättsägarnas fördel, vilket urholkat klausulen mer och mer. Den här trenden kommer bli allt tydligare genom alla de tekniska skyddsåtgärder som upphovsrättsägarna använder sig av. Hittills har ingenting gjorts från myndigheternas sida för att förhindra den här utvecklingen i syfte att skydda mångfald och det fria användandet av idéer i det kollektivs intresse.¹⁰⁸ Kreativitet och nyskapande är en tillgång för det kollektiva samhället då de leder till en mångfald som berikar både det tekniska och det kulturella arvet i en demokrati. Tillgången till kreativitet och nyskapande måste skyddas ordentligt i lag, såsom tidigare varit gällande genom olika undantag för exempelvis bibliotek, skolor och journalistik.¹⁰⁹

Lawrence Lessig är professor i juridik vid Stanford University. Han beskriver i sin bok *Future of Ideas* det han kallar "the commons" allmänningar, något som Internet skulle kunna ha varit. Allmänningar är resurser som är fria att brukas av vem som helst inom en given gemenskap. "Fri" skall dock inte översättas med gratis. Precis som man måste betala inträde till vissa parker så kan dessa allmänningar vara belagda med en viss avgift. En park, eller en motorväg som är belagd med avgift, via vägtullar är en allmänning på så sätt att alla är fria att utnyttja den för sitt eget välbefinnande. Om motorvägar är en allmänning av stor praktisk betydelse i fysiskt transporthänseende, så erbjuder Internet en allmänning för innovation. Lessig gör en skillnad mellan det han kallar arkitekturen, det vill säga den fysiska byggnad som allmänningen Internet har fått, och de normativa värderingar som styr denna.¹¹⁰

Ett annat exempel på en allmänning som i förbindelse till Internet kan få sin största betydelse är datorprogram med öppen kod. Öppen kod innebär att köparen av programvaran kan gå in i de filer programmet består av och ändra dessa, och därefter publicera programmet med dessa ändringar. Det enda han har förbundit sig att göra vid köpet är att själv låta nästa användare göra vidare ändringar. Lessig skriver att dessa allmänningar ibland kan stå i vägen för det mest ekonomiskt effektiva sättet att utnyttja resurser.¹¹¹ Även om han anser att så är fallet, understryker han att dessa allmänningar trots allt erbjuder något positivt, genom att fungera som en plats där man kan hämta inspiration utan att be om lov. Även om allmänningen i sig sätter käppar i hjulet för ett effektivt utnyttjande av dess inneboende resurser i första hand, erbjuder allmänningarna indirekt att folk kan tjäna pengar på dem. Den innovation de hämtar inspiration till, via allmänningen, kan de sedan i sin tur tjäna pengar på.¹¹²

Lessig talar sig varm för det ekonomiska incitamentets stora betydelse för nyskapande. Problemet som han ser det är att stora upphovsrättsägande företag kan få fullständig kontroll över de egentliga upphovsmännens verk i syfte att själva tjäna på dessa.¹¹³ Lessig klargör att den avgörande skillnaden mellan exempelvis en park eller en motorväg och en idé, är att idén är en icke-förbrukningsbar resurs (rivalrous), medan parken är förbrukningsbar resurs. Att man tar betalt med inträde till parken i syfte att hålla denna i gott skick (det vill säga varje gång man använder den) är en sak. Att överföra samma betalningssystem till idéer är inte så lyckat, menar Lessig. En icke-förbrukningsbar resurs kräver ingen betalning för att underhålla dess existens. Det enda den behöver är det ekonomiska incitamentet för att nya idéer skall

---

¹⁰⁸ Ibid., s.198

¹⁰⁹ Ibid., s.190

¹¹⁰ Sammanfattning av *Future of the commons*.

¹¹¹ Lessig, Lawrence (2001) *The future of ideas: the fate of the commons in a connected world*. New York, Random House. s. 86

¹¹² Lessig., s. 86

¹¹³ Ibid., s. 97

kunna produceras.¹¹⁴ Lessig uttrycker ett motstånd mot pay-per-view system, och talar sig varm för rätten till kopierande för eget bruk.

Pamela Samuelson är professor i juridik vid University of California at Berkeley. Samuelson skriver i sin artikel ”*Maximum Copyright, Minimum use*” att WIPO-fördraget var perfekt för den högteknologiska industrin i USA, då de kan använda detta för att implementera samma lagar i USA, vilket kongressen länge satt sig emot. Nu blir det svårare att stå emot detta.¹¹⁵ I sitt paper ”*Towards a new politics in intellectual property*” beskriver hon den nuvarande situationen på det upphovsrättsliga området. Upphovsrättsägarna använder i allt större utsträckning tekniska skyddsåtgärder för att förhindra kopierande av deras material. Detta beror på att det är så svårt att övervaka att folk verkligen följer lagen.¹¹⁶ Den nya digitala tekniken gör det så oerhört enkelt att kopiera material, vilket innebär ett hot för upphovsrättsägarna, resultatet blir att ett så kallat pay-per-view system (det vill säga system där man måste betala varje gång man använder en resurs/tjänst) är på väg att utvecklas. Den upphovsrättsägande industrin har också tagit ledningen i utvecklingen av ny lagstiftning på området. De har sedan lång tid byggt upp kontakter inom den juridiska apparaten. De vanliga medborgarna däremot är svåra att mobilisera när det handlar om upphovsrättsliga frågor.¹¹⁷

Allmänheten har fått lära sig sedan länge att upphovsrätt inte är något som angår dem. Vad som nu krävs för att stoppa de stora företagens frammarsch är en ny politik på området. Man måste från myndigheternas sida informera allmänheten, och övertyga dem om att upphovsrätten faktiskt har en stor betydelse för dem.¹¹⁸ Samuelson räknar upp några av de grupper som hon menar borde ha ett direkt intresse av att gå samman för att skapa en ny medvetenhet och även en ny politik på området upphovsrätt. Författare och artister (som behöver tillgång till information, en stark offentlighet och rätt till kopiering för eget bruk). Bibliotek, utbildningsväsen, professionella inom datorområdet, datortillverkare och andra försäljare av utrustning som inte vill att Hollywood skall styra deras forsknings- och undersöknings grupper. Andra grupper är telecom-branschen och förmedlare av Internet (som vill kunna ge sina kunder service utan att agera polis). Grupper som arbetar för konsumenternas rättigheter, medborgarrättsrörelsen liksom företag inom digital media som kan ha företagslösningar som inte fungerar om de stora upphovsrättsägarna sätter stopp för dem, i syfte att skydda sin verksamhet.¹¹⁹

Det är viktigt att en ny politik rörande intellektuell egendom, inte enbart blir en rörelse mot den upphovsrättsägande industrin. Den måste också komma med egna lösningar. Två saker som man bör driva är rätten att kopiera för eget bruk, liksom rätten att inte bli övervakad på olika sätt när man tittar på digitala dokument. Det är viktigt att se till att rörelsen blir internationell till sin karaktär, då Internet är internationellt. Det bästa rörelsen för ett ”fritt informationssamhälle”, vilket hon menar World Wide Web kan kallas, är att påpeka den positiva effekten det har på samhället i stort. Anledningen att World Wide Web blivit det globala medium för kommunikation som det har varit hittills, är dess öppna, ”end-to-end”-baserade arkitektur. Med ”end-to-end” menar man system för direkt kommunikation mellan

---

¹¹⁴ Ibid., s. 95

¹¹⁵ Samuelson, Pamela (1998) ”Maximum copyright, minimum use” *Wired* 3.06 mars 1998
<http://www.wired.com/wired/archive/6.03/netizen.html?pg=8> [2003-11-19]

¹¹⁶ Samuelson, Pamela (1998) *Toward a new politics of intellectual property*. University of California at Berkeley. s. 1 <http://www.sims.berkeley.edu/~pam/papers/CACMNewPolitics3.pdf> [2003-11-19]

¹¹⁷ Ibid., s.2

¹¹⁸ Ibid., s.2

¹¹⁹ Ibid., s.3

två datorer utan mellanhänder. Samuelson menar att man måste förändra den stämpel som lagts på de som förespråkar öppenhet på Internet. Stämpeln säger att de enbart försvarar rätten till kopierande. Man måste istället trycka mer på rätten till tillgången på fri information för allmänheten. Den rätten drabbas indirekt av upphovsrättsägarnas påtryckningar för en starkare upphovsrätt. I praktiken lägger de i dagens läge ned en massa tid på att förtrycka innovation och konkurrens inom det digitala området. Att förändra synsättet är en huvuduppgift för den som vill förändra utvecklingen.¹²⁰

Siva Vaidhyanathan är biträdande professor i kultur och kommunikationsstudier vid New York University. Vaidhyanathan argumenterar kraftigt mot begreppet immaterialrätt. För att skapa bästa möjliga förutsättningar för ett demokratiskt samhälle bör vi sluta se idéer som något som kan stjälas, och istället se det som råmaterial som andra människor sedan kan låna från till sitt eget skapande. Vi bör sluta betrakta de så kallade filbytnätverken som kriminella, och istället se dem som en form av folkbibliotek (public libraries), en plats där man fritt kan låna musik och information, precis som på ett konventionellt bibliotek.¹²¹ Vaidhyanathan ser en utveckling som innebär att idéer skyddas av upphovsrätten, snarare än bara specifika uttryck. Vaidhyanathan kommer dock till en annan slutsats än vad Halbert gör när det gäller vad den juridiska lösningen skulle vara. Han menar att dikotomin idé-uttryck bör stärkas, så att det återigen blir svårare att skydda idéer. Han tar ett exempel: Thomas Jefferson höll 1776 ett tal där han förklarade att alla människor var lika mycket värda. Slaveriet var fortfarande väl utbrett under den här perioden så Jefferson talade egentligen bara om den vita människan. Vaidhyanathan menar att den här meningen är ett exempel på en idé som getts olika uttryck beroende av i vilken historisk kontext detta läses.¹²² Han anser att det är helt fruktlöst att försöka förändra den nuvarande upphovsrätten genom ändlösa diskussioner om författarbegreppet som han menar har varit vanliga de senaste åren. Dessa diskussioner har som mål att bevisa att det Vaidhyanathan, liksom Boyle kallar den romantiske författaren inte existerar (med det romantiska författarbegreppet menas den syn på författaren som en unik skapare vilken uppkom under den romantiska eran av 1800-talet, se också Boyle). Vi kan fortsätta att dekonstruera den romantiske författaren i ytterligare sex decennier utan att vi lyckas förhindra den nuvarande trenden mot att en liten grupp i samhället skall sitta på upphovsrätten till all form av information.¹²³ Han efterlyser ett större intresse för de aktuella problemen. ”En 17-åring som samplar rapmusik i sitt garage är knappast intresserad av om den romantiske författaren är död eller levande utan har fullt upp med att oro sig över om han/hon skall bli stämd för stöld av tre sekunder musik från en sedan länge glömd diskolåt.¹²⁴

Den trend Vaidhyanathan ser mot ett alltmer utbrett skydd av idéer kommer på sikt att hota demokratin, forskningen och det fria informationsflödet.¹²⁵ Han frågar till exempel hur kritisk journalistik och forskning skall kunna fungera i framtiden om man skall vara tvungen att be om lov för varje användande och publicerande av minsta lilla information hämtad ur en originaltext? Hur skall demokratin kunna upprätthållas utan möjlighet till kritiskt granskande?¹²⁶ Han diskuterar begreppen idé och uttryck grundligt. Han tar ett exempel från den tidiga filmens epok. D.W Griffith var en av den tidiga filmens största innovatörer, och en

---

¹²⁰ Ibid., s.4

¹²¹ Vaidhyanathan, Siva (2001). *Copyrights and Copywrongs: the Rise of Intellectual Property and How it Threatens Creativity*. New York University. s.180

¹²² Ibid. s.32-33

¹²³ Ibid. s.10

¹²⁴ Ibid. s.10.

¹²⁵ Ibid. s. 15.

¹²⁶ Ibid. s.28.

av hans mest kända kortfilmer var *The Death Disc* från 1909. Filmen byggde på Mark Twains *The Death Disk* från 1901, en mycket kort historia om en liten flicka som var dotter till en officer i Cromwells arme. Griffith ändrade och lade till en del i filmen. Han nämnde ingenting om att han inspirerats av Twain, trots att det under den här tiden var vanligt att man filmatiserade kända författares verk.

Hade det varit idag, skriver Vaidhyanathan, hade Griffith kunnat bli stämd av Twain, utan tvekan. Under den här tiden var dock åtskillnaden mellan idéer och uttryck mycket starkare än idag, vilket gjorde att Griffith kom att ses som ett eget specifikt uttryck.¹²⁷ Författaren har en intressant diskussion kring hur Microsoft stal idéer från konkurrenten Apple i utformandet av operativsystemet Windows 95. Skrivbordet med de användarvänliga ikonerna var egentligen Xerox idé som Apple hade utvecklat. Xerox hade alltså kunskaperna men gjorde själva inget av dessa kunskaper. Detta blev sedan Microsofts främsta argument, man tryckte på att det dels inte var en fråga om stöld av ett specifikt uttryck, utan bara en ”standardisering” av hemdatorer på samma sätt som Apple redan gjort. På så sätt lyckades Microsoft vinna målet. Därefter har Microsoft själva varit hårda mot folk som i sin tur velat låna idéer från dem.¹²⁸ Vaidhyanathan vill här peka på hur stora företag så fort de själva är vad han kallar ”copyright rich”, blir måna om att skydda idéer för att få monopol på marknaden.

Ett bisarrt exempel på hur penningintressen från de sekundära rättighetsinnehavarna kan slå hårt mot de primära rättighetsinnehavarna är John Fogertys kamp för rätten att sjunga sina egna låtar. John Fogerty skrev under sin tid med Creedence Clear Water Revival en låt som hette ”The old man down the road”. På grund av osämja mellan skivbolagsdirektören för bolaget Fantasy records och Fogerty, stämde Fogerty för att ha plagierat den här låten vid ett senare tillfälle. Att detta var möjligt berodde givetvis på att skivbolaget ägde rätten till hans låtar. I det här fallet kom dock Fogerty undan efter att ha spelat låtar av Bo Diddley och Howlin Wolf för att visa var han hade fått inspirationen till både den aktuella låten, och låten han påstods ha stulit från. Vilka har dessa två herrar i sin tur stulit ifrån? Vaidhyanathan skriver att om man skulle driva saken till sin spets skulle samtliga rockmusiker vara skyldiga till stöld av de bluesmusiker som uppfann den grundläggande bluestolvan.¹²⁹ Ett exempel på att det är kreativiteten är som störst i miljöer där man fritt lånar idéer från varandra är blues- och jazzmusiker. Det som värderas som originellt i dessa musikstilar är den enskilde musikerns sätt att framföra en viss låt. Att till exempel Muddy Waters blev den han var berodde alltså på den speciella och uppskattade känsla och intonation han hade i de låtar han spelade och sjöng.¹³⁰ Självt brukade han svara när någon frågade honom varifrån han fått en viss låt: ”from the cottonfields”.¹³¹ Bluesmusikerna snappade upp sånger och gitarriff de hört folk sjunga och spela och använde det i sina egna kreationer. Improvisationen är det utmärkande.

---

¹²⁷ Ibid., s.84

¹²⁸ Ibid., s.173-174

¹²⁹ Ibid., s.130

¹³⁰ Ibid., s.123

¹³¹ Ibid., s.121

6.2 Analys av kritikerna

Kritikerna är eniga om att det är ekonomiska intressen som ligger till grund för deras försök att stärka det upphovsrättsliga skyddet. Ingen anklagar enskilda upphovsmän, det är de stora upphovsrättsägarna som utpekade som pådrivare för en *stark* upphovsrätt. Alla är kritiska mot den stärkta upphovsrätten som inskränker rätten att kopiera för eget bruk utan extra kostnader. Det är de *sekundära* upphovsrättsägarna som utpekade som de främsta fienderna, dem som förvaltar främst delar av de ekonomiska rättigheterna, men även ideella i vissa fall. De skiljer sig sinsemellan i sitt sätt att se på grunderna i den moderna upphovsrätten, liksom i synen på hur man bör gå till väga för att lösa de problem man beskriver.

Kritikerna visade sig kunna sorteras i två grundläggande ideologiska ställningstaganden. Den ena accepterar betalningsincitamentet, den andra gör det inte. Inte sagt att de i övrigt är anhängare av en sådan tradition, men i det här sammanhanget är det tydligt. Det är också viktigt att komma ihåg att de som inte är kritiska mot betalningsincitamentet inte på något vis stödjer ekonomism. De är i de flesta avseenden motståndare till ekonomism, men det intressanta, och här avgörande är att de *inte* uttrycker ett motstånd mot betalningsincitamentet, vilket gör att de i grund och botten inte tillhör en anti-ekonomistisk tradition i ordets rätta bemärkelse (Se definition s.19).

John Perry Barlow, Ronald V. Bettig och Deborah Halbert är kritiska mot betalningsincitamentet, de är kritiska mot användningen av begreppen idé och uttryck liksom synen på upphovsrättsägaren som en unik skapare. De är positiva i grund och botten gentemot den nya digitala tekniken, men de menar att den erbjuder upphovsrättsägarna möjligheter till ökad kontroll om ingenting görs för att hindra dem. Man angriper hårt den rådande upphovsrätten som de menar skyddar profiterande på andras skapande. Två av kritikernas handlingsprogram är starkt visionära, de drömmer om ett samhälle där ingen kan hindra andra från att bygga vidare på en annan människas kreativa skapande. Bettig är marxistiskt orienterad och kritiserar upphovsrätten med marxistiska ståndpunkter. Samtliga kritiker vill se en fullständig förändring av den nuvarande upphovsrätten.

James Boyle, Michael Catinat och Thierry Vedel, Lawrence Lessig och Pamela Samuelson uttrycker inte något motstånd mot betalningsincitamentet. Författarna vill värna om skyddet av specifika uttryck, men vill förhindra att utvecklingen går mot att idéer kan skyddas, detta för att erbjuda maximal tillgång på fri information till offentligheten liksom ideala förutsättningar (som de ser det) för kreativt nyskapande. Dessa kritiker har gemensamt att de är positiva till begreppen idé-uttryck, och de har ingenting att invända mot synen på författaren som en unik skapare. De är oroad av det stärkta skydd som upphovsrättsägarna driver igenom, vilket de menar drabbar offentlighetens rätt dels till kopierande för eget bruk, dels tillgången på information inom journalistik och utbildningsväsende. Dessa tre kritiker är mer pragmatiska i sitt handlingsprogram, de ser snarare problem i tillämpningen av upphovsrätten än problem med upphovsrätten som institution. De vill se lagstadgade undantag i upphovsrätten för vissa offentliga verksamheter. Båda uppmanar till en diskussion om upphovsrättens praktiska tillämpningar.

Siva Vaidhyathan uttrycker inget motstånd mot betalningsincitamentet. Han menar liksom de tre kritikerna ovan att filbytnätverk inte är något negativt. Snarare är det något mycket användbart för upphovsrättsägarna, då nätverken kan fungera som reklam för de produkter de har. Ingenting tyder på att de skulle förlora pengar på detta skriver Vaidhyathan. Hans

handlingsprogram går ut på att lagstifta mot möjligheterna att skydda idéer. Notera att den här kritikern inte har samma utgångspunkt som Barlow, Bettig och Halbert, även om han delar den positiva inställningen till filbytnätverk. Anledningen till att han är positivt inställd till detta är att han inte ser någon anledning till att musikindustrin skulle förlora på detta, snarare tvärtom.

John Perry Barlow arbetar aktivt med att skapa så kallade "open source" (öppen kod) mjukvaror. I dessa program är det möjligt att ändra i programkoden. Köparen kan fritt förändra programvaran efter eget tycke och sedan sprida den vidare. Deborah Halbert har inget konkret handlingsprogram, snarare är det visioner och hypoteser om vilken situation vi kommer att ha framöver inom upphovsrätten. Det hon hoppas på skall hända är en radikal förändring i synen på vad som kan ägas. Idéer och kreativa skapelser bör inte kunna ägas, det skall vara helt fritt för andra att ändra i dessa och sprida dem vidare.

Boyle, Lessig och Samuelson har gemensamt att de vill se juridiska förändringar i själva upphovsrättslagens tillämpning, snarare än en fullständig förändring av den rådande upphovsrätten. Dessa kritiker är jurister och professorer i juridik. Att de uppmanar till en större medvetenhet om den upphovsrättsliga lagstiftningens utformning är alltså inte överraskande. Om man jämför dem med Siva Vaidhyanathan, så är det en stor skillnad i hur de diskuterar. Den senare upprätthåller sig på ett mer praktiskt plan. Han tar gärna exempel hämtade ur vardagen för att föra fram sina ståndpunkter. Siva Vaidhyanathan är i vissa avseenden lika radikal som exempelvis Barlow, men han skiljer sig på det viset att han inte har något att invända mot betalningsincitamentet. Anledningen till hans stöd för exempelvis Napster har sin grund i att han inte ser att Napster skulle leda till ekonomiska förluster för upphovsmännen. Det här är en mycket intressant skillnad mot Boyle, Lessig och Samuelson som har som utgångsläge, men som inte kommer i närheten av att försvara filbyttande så som det skedde med Napster. Kritiken av "ekonomism" är tydlig hos samtliga kritiker. Detta blir desto mer spännande med tanke på att de kommer från vitt skilda forskningsfält.

7 Presentation av några svenska bibliotekstidskrifter

Jag arbetar inte, vilket jag redan gjort tydligt i undersökningen, med tidskrifterna som organ för sina organisationer. Trots det kommer jag nu att presentera tidskrifterna och de organisationer som ger ut dem. Även om artikelförfattarna i tidskrifterna inte behöver vara en direkt röst för den organisation tidskriften ges ut av, så finner jag det av värde att läsaren får en insikt i vilken verksamhet organisationen sysslar med., då jag utgått från att den kritiska diskussionen bör ha varit utbredd i de tidskrifterna under den period jag undersöker

Biblioteksbladet: Biblioteksbladet ges ut 10 ggr/år av Svensk Biblioteksforening. Biblioteksbladets mål är att granska och spegla nationell och internationell biblioteks- och kulturpolitik. Artikelförfattarna ansvarar själva för innehållet i sina artiklar. Svensk Biblioteksforening är en ideell forening som vill verka för ett nationellt bibliotekssystem med hög standard. Medlemsantalet ligger på cirka 2 400. Man är medlem av EBLIDA bland annat. Man vill synliggöra bibliotekens roll i den demokratiska processen och värna om samarbete mellan bibliotek av olika slag och med andra institutioner. Man vill också främja samhällelig informationsförsörjning, läsning och bildning. Man övervakar att bibliotekslagen följs ute i alla landets kommuner. Man arbetar aktivt med att sprida medvetenhet om bibliotekslagen till allmänheten. Man försöker aktivt på olika sätt höja kompetensen hos bibliotekspersonalen. Man ordnar kurser öppna för att hjälpa biblioteken att fungera som effektiva informationsförsörjare. Genom kontakt med myndigheter på alla nivåer vill man skapa medvetenhet om bibliotekens betydelse som informationsförsörjare. Man arbetar också aktivt med upphovsrättsfrågor.

Tidskrift för Dokumentation: Tidskrift för Dokumentation ges ut 4 ggr/år. TD grundades 1945. Innehållet är fokuserat på den senaste utvecklingen inom det informationstekniska området. Artiklarna är publicerade på något av de skandinaviska språken eller på engelska. Referat på engelska införs löpande sedan 1996.¹³²

bibliotek i samhälle: bis ges ut 4 ggr/år och har getts ut sedan 1969 av foreningen Bibliotek i Samhälle. Bis debatterar aktuella biblioteksfrågor, såväl internationella som nationella. Bibliotekshistoria, framtidens bibliotek och det rättvisa biblioteket är andra teman. Man har skrivit om service för friskolor, det nyliberala GATS/WTO som ett hot mot biblioteken och om Internetpolicy på bibliotek. Återkommande inslag i tidskriften är: Litteraturbilagor i aktuella ämnen, bibliotekarie i samhället – återblickar på ett yrkesliv samt recensioner och notiser.¹³³

Bibliotek i Samhälle är en partipolitiskt obunden socialistisk forening som vill understödja vad de ser som ett rättvist biblioteksväsen. Foreningen BiS menar att information har blivit en handelsvara som inte alla i samhället kommer åt, vilket kommer leda till att stora grupper i samhället inte kommer att hänga med i utvecklingen, det vill säga stora kunskapsklyftor kommer växa fram. Detta vill man sprida medvetenhet kring med sin verksamhet. Man vill också arbeta för folkbildning. BiS vill förändra bibliotekslagen så att staten skall garantera ett jämlikt bibliotekssystem i hela landet. Biblioteken skall aktivt arbeta för att nå ut till de grupper som inte idag använder biblioteket. Man vill skapa ett bibliotek som skall stå som en

---

¹³²Tidskrift för dokumentation. Svensk forening för informationsspecialister.
<http://www.tls.se/publikationer/td.lasso> [2003-11-19]

¹³³Tidskriften bis. Bibliotek i Samhälle <http://www.foreningenbis.org/tidskr.html> [2003-11-19]

motpol mot det angloamerikanska inflytandet i samhället. Man arbetar genom att aktivt delta i biblioteksdebatten och initiera eller delta i andra gruppers aktioner som har liknande syften som BiS.¹³⁴

DIK-forum: DIK står för Dokumentation, Information, Kommunikation och Kultur. *DIK-forum* ges ut 18 ggr/år. DIK-forum bevakar förhandlingsområdet, arbetsmarknaden och DIK-yrkenas utveckling. Tidskriftens uppgift är att granska och kommentera kulturpolitiken, att rapportera om vad som händer på bibliotek och museer, att följa utvecklingen inom arkivområdet samt att bevaka medier och mediepolitik. DIK-forum bevakar utbildningsfrågor och har särskilda artiklar för studenter. Ledarsidan är ett ofta kommenterat inlägg i samhälls-, medie- och kulturdebatten. DIK är en partipolitiskt obunden facklig organisation inom SACO. Bibliotekarieförbundet är en del av DIK. BF organiserar bibliotekarier, informatiker, dokumentalister och studenter inom biblioteks- och informationsvetenskap. DIK ger ut tidskriften *DIK-forum*. BF sätter bland annat som mål att tydliggöra bibliotekariens roll som garant för en levande demokrati.¹³⁵

Ikoner-Visioner och tradition: *Ikoner* ges ut 6 ggr/år och är en fristående publikation som ges ut av Bibliotekstjänst. I första hand är *Ikoner* en bibliotekstidskrift, men man är noga med att poängtera att man utger sig för att i viss mån också fungera som allmän kulturtidskrift. Man vill ge skribenter och debattörer maximalt utrymme att fylla tomrummet mellan: "...det som finns och det som inte finns".¹³⁶ BTJ är ett kunskapsföretag som vill erbjuda biblioteken de bästa lösningarna gällande inköp, leverans och tillgängliggörande av alla former av information via alla tänkbara media. Detta försöker man åstadkomma genom att samverka dels med biblioteken, dels med leverantörerna. Man vill underlätta för biblioteken när det gäller att sovra i det ökande informationsflödet. Man producerar också egna databaser.¹³⁷

Bibliotekariesamfundet meddelar var Svenska Bibliotekariesamfundets tidskrift, den utgavs 4ggr/år. Den upphörde 2000 då SBS gick ihop med Sveriges Allmänna Biblioteksförning.

---

¹³⁴ *Program för föreningen Bibliotek i samhälle* (2000) Bibliotek i Samhälle http://www.bokform.se/bis/foreningen/bis_program_mars_2000.htm [2003-11-19]

¹³⁵ Bibliotekarieförbundet. <http://www.dik.se/> [2003-11-19]

¹³⁶ *Ikoner-vision och tradition*. Bibliotekstjänst <http://www.btj.se/ikonet/> [2003-11-19]

¹³⁷ Bibliotekstjänst. <http://www.btj.se/> [2003-11-19]

8 Undersökning

8.1 Inledning

Nu skall jag presentera de artiklar som publicerats under de aktuella åren för min undersökning, från 1996 till och med 2001. Materialet har delats in i fyra faser. Den första utgör diskussionen under 1996 fram tills att WIPOs copyright avtal slöts i december det året. Den andra fasen består av år 1997 då en lättnad över att artikel 7 inte kom med i det slutgiltiga avtalet präglade tidskrifterna. Nästa fas börjar när EU's första direktivförslag presenteras, vilket ledde till stor oro inom biblioteksvärlden, vilket tydligt framgår i artiklarna under 1998-1999. Under 2000 publicerades inte en enda artikel i de tidskrifter jag undersökt. Detta kan bero på att det var då som ministerrådet överlade om hur man skulle formulera det slutgiltiga förslaget. Oenigheten och osäkerheten av vad som skulle komma att gälla kan ha gjort att alla bara väntade tills direktivet presenterats i sin slutgiltiga form. Under 2000 hade också undantagen för mångfaldigande blivit alltför många vilket kan ha lugnat bibliotekens förespråkare. 2001 utgör den sista fasen då lättnaden var stor över att det slutgiltiga direktivet hade förändrats så att bibliotekens intressen försvarades på ett helt annat sätt än i det första. Jag har valt att inte göra en kronologisk indelning av materialet, då så tydliga faser kunde urskiljas i materialet. Dessa faser hänger så starkt samman med vad som hände på det internationella planet att det kändes vårdslöst att inte klargöra dessa faser för läsaren. Bara det faktum att inga artiklar publicerades under 2000 är värt en diskussion i sig. Om man skall studera materialet dels utefter hur stor intensitet, dels i antalet artiklar per år och dels efter oron under olika år, så kan man se att dessa berg och dalar är direkt beroende av hur utvecklingen sett ut på det internationella planet.

8.2 Fas 1 (1996): Oro inför WIPO

Oron var stor över att det kommande WIPO-fördraget skulle kunna komma att innebära att till och med surfande på nätet stämplades som övertramp av upphovsrätten. Under den här fasen finns den enda referensen till kritiker som jag presenterar i teoridelen.

I *Biblioteksbladet* nr. 3/96 kan man läsa om hotet mot informationsfriheten i artikeln "Hur går det med informationsfriheten i IT-samhället?". Här pekar debattören, Gunilla Jonsson, chef för KB's referenssektion, på att upphovsrätten hittills har skyddat konsumenternas rättigheter. Det vill säga man vet vilka i lag instiftade rättigheter man har över ett införskaffat verk. Med det nya elektroniskt publicerade materialet blir detta osäkert. Vad skall man se som ett exemplar i ett köp av on-line material? Debattören menar att det allra viktigaste är att se till att de nya lagar som skall gälla elektroniskt material måste omfatta undantag för bibliotek, på samma sätt som tidigare har gällt för tryckt material: "Grunden för dessa lagregler är just hänsynen till informationsfriheten, och informationsfriheten måste på något sätt kunna överföras till det elektroniska området, annars hotas på sikt även det fria ordet".¹³⁸ Jonsson råder läsaren att läsa John Perry Barlow och Pamela Samuelson som exempel på skribenter som kommer med alternativa lösningar på det upphovsrättsliga problemet.

---

¹³⁸Jonsson, Gunilla (1996) "Hur går det med informationsfriheten i IT-samhället" *Biblioteksbladet* nr 3/96

I *Biblioteksbladet* nr. 5/96 frågar sig Sven Nilsson, fil.dr. och docent i litteraturvetenskap vid Lunds universitet i artikeln "Böcker: balsamerade eller digitala?" om det är "allemanrätten som fått oss att tro att också information är en frihet och allmän tillgång?". Nilsson skriver att man i Danmark har fört en diskussion kring vilka rättigheter biblioteken skall ha i utlånet och tillhandahållandet av elektroniskt material, något vi i Sverige inte haft. Han skriver att vi i Sverige valt att behandla elektroniskt material på samma sätt som vi betraktat tryckt material. EBLIDA kommer förmodligen att välja att försöka få till olika avtal med upphovsmännen och de upphovsrätts ägande förlagen. Den svenska vägen kan vara farlig, varnar Nilsson, då utvecklingen nu tenderar att dikteras av de stora medieföretagen. Utan speciella avtal kan biblioteken komma att köras över av dessa företag. På det EBLIDA- möte Nilsson just deltagit i, hade en liberal praxis etablerats i frågan om fri kopiering. Angående denna liberala praxis och den svenska hållningen skriver debattören: "Vår lättsinniga hållning kan sålunda försvaras. Men i nätverkens tid har också möjligheterna till kontroll och övervakning ökat. Microsoft ser dig!"

I *Biblioteksbladet* nr 8. /96 diskuterar Roland Eliasson, länsbibliotekschef i Hallands län det kommande WIPO-mötet i december 1996 i artikeln: "IT, upphovsrätt och bibliotekens framtid DET GÄLLER DIG!". Eliasson försöker föra fram sin oro för vad det kommande avtalet kan medföra genom följande berättelse: "I ditt bibliotek bläddrar Kalle förstrött i en konstabok och sätter sedan tillbaka den på hyllan. Det kostar varken honom eller biblioteket mer än inköpskostnaden för boken, Fredrik däremot vill läsa en text på Internet eller från en CD-skiva. - Stopp! Skärmen blir svart. - »Ni har inte betalt avgiften för att visa det här dokumentet på skärmen« står det. »Men biblioteket har ju köpt skivan« protesterar du som bibliotekarie. »Det hjälps inte« svarar datorn högdraget, »upphovsmännen har rätt att ta betalt för varje "framförande" av sitt verk. Varje gång du öppnar ett dokument är det ett framförande".

Eliasson skriver att visst måste ett visst skydd till för att förhindra att folk undviker att publicera på nätet då detta kan liknas vid en jättelik kopieringsapparat, men han är orolig att WIPO-mötet skall leda till allvarliga konsekvenser för folkbiblioteken. Eliasson menar att det viktigaste är att arbeta för att folkbiblioteken skall behandlas som undantagsfall. Om ingen reglering kommer till, riskerar man att få en situation där det kreativa skapandet, liksom forskningen kommer försvinna från nätet på grund av rädslan att få material stulet. Vad som då blir kvar på nätet blir reklam och meningslöst allmängods.

Bibliotekariesamfundet meddelar nr. 4/96: SBS ordförande Kerstin Assarsson-Rizzi skriver i "Med IFLA i Kina" att IFLA är väl förberedda att ta upp kampen för bibliotekens rätt inför de kommande WIPO-förhandlingarna.

Bibliotek och samhälle nr. 2/96: LEDARE "Lag och rätt på Internet". Här uppmanar Bis till att vi "måste börja tala om rättighetslagar som skyddar vår rätt till fri information". Man förklarar att det är USA som driver på för ett nytt internationellt avtal inom upphovsrätt, vilket för de svenska bibliotekens del kommer innebära att information inte längre kan distribueras fritt.

Bibliotek och samhälle nr. 3/96: Artikeln "Betalt för varje kopia ur Internet?" är en rapportering om den senaste utvecklingen på det upphovsrättsliga området. Här redogör Siw Wold Karlsen (arbetar för BIS som "grävande och resande reporter") för läget inför WIPO-toppmötet i december 1996. Hon anklagar USA för att de genom Bernkonventionen försöker

påtvinga världen sin upphovsrättsliga lagstiftning. Karlsen spårar de föreslagna förändringarna till ett nationellt förslag i USA, "basic proposals" som hade lobbats fram av starka kommersiella krafter. I Kongressen mötte man så stort motstånd på nationell nivå, att förespråkarna nu försöker få igenom sina förslag på internationell nivå. I början av 1997 skall kongressen återuppta förhandlingarna, då måste allt vara klart. Det är därför man försöker driva på WIPO att ta snabba, men illa genomtänkta beslut. I det här fallet handlar det om ett förslag som i värsta fall skulle kunna innebära att varje gång man öppnar en sida på Internet skulle upphovsmannen ha rätt till ersättning, förklarar Karlsen.

DIK-forum nr. 1/96. "Informationsfriheten är det viktigaste". Debattören, Karin Almegård Nörby refererar professor i rättsinformatik Peter Seipel som talade på DIK-dagen. Seipel uttryckte att Internet är en av de tre stora revolutionerna inom informatik historiskt sett. De två andra var alfabetets uppkomst, det andra var tryckpressens. Seipel diskuterar problemet med att applicera begreppet mångfaldigande på digitala sammanhang. När skall man anse att ensamrätten till spridande till allmänheten är konsumerad? Seipel ser tre grupperingar inom upphovsrättsdebatten. 1. De som ser den nya tekniken som ett hot först och främst och vill stärka upphovsmännens skydd, de kallas ensamrättstraditionen. 2. De som menar att dagens upphovsrätt inte kan anpassas till digitala medier, och att man bör behandla dessa frågor på samma sätt som andra konkurrensfrågor. Den här traditionen kallas konkurrensrättstraditionen. 3. De som vill släppa upphovsrätten. Seipel slår fast att upphovsrättsfrågan bara i andra hand är en juridisk fråga utan i första hand en fråga om allmänhetens rätt till fri information. Han anser också att de ideella rättigheterna bör stärkas på bekostnad av de ekonomiska.

DIK-forum nr. 10/96. "Biblioteken har initiativet till fortsatt agerande". Britt-Marie Häggström, förbundsordförande i DIK informerar om ett seminarium som DIK skulle hålla den 29:e november där man bland annat skall informera om EBLIDA's arbete. Svenska workshops skall planeras. "Det övergripande syftet med detta arbete är att bibehålla bibliotekens viktiga ställning även i den digitala världen och förhindra att klyftan mellan informationsrika och informationsfattiga ytterligare vidgas" skriver Häggström.

DIK-forum nr. 18/96. "Värna allmänintresset". LEDARE. Angående de kommande WIPO-förhandlingarna i Genève skriver man: "Bakom förhandlingarna ligger inte minst informationsindustrins starka krav på nya regler för användandet av elektroniskt material".

8.3 Fas 2 (1997-1998): Lättnad efter WIPO

Efter att WIPO-fördraget slutits infann sig en lättnad över att de värsta farhågorna inte blivit verklighet. Under 1997 pågick arbetet med att ta fram ett EU-direktiv om upphovsrätt rörande de nya digitala medierna. Inte förrän mot slutet av året kunde man presentera ett sådant, vilket kan förklara varför diskussionen i de aktuella tidskrifterna kom av sig.

Biblioteksbladet nr. 1/97. Lagman Henry Olsson, svensk delegat i Geneve rapporterar om en enorm lobbyverksamhet inför det just avslutade WIPO-mötet. Olsson beskriver turerna i diskussionerna.

"Biblioteksföreningarna eniga om Sverige och WIPO-fördraget".

Här presenteras ett gemensamt uttalande som gjorts av SAB, TLS, SBS och DIK. Man understryker att upphovsrättsfrågan också är en demokratifråga. Även om man är mycket nöjd med att det slutgiltiga förslaget slopade Artikel 7 som skulle medföra att varje öppnande av en

sida på Internet skulle anses vara ett mångfaldigande, så återstår en oro över hur mångfaldiganderätten kommer att se ut i det kommande EU-direktivet.

Bibliotekariesamfundet meddelar nr. 1/97. LEDARE. SBS ordförande meddelar mycket kortfattat att SBS är nöjda med det slutgiltiga WIPO-fördraget. Hon förklarar också att det förhandlingarna omgärdats av ovanligt mycket lobbyism.

DIK-forum nr. 10/97. ”DIK och biblioteksföreningarna eniga om upphovsrätten och WIPO-fördraget”. Här presenteras ett gemensamt uttalande som gjorts av DIK, SAB, SBS och TLS.

”IFLA, friheden og ophavsretten” En intervju med IFLAs president inför IFLAs konferens i Köpenhamn hösten 1997.

DIK-forum nr. 18/97. “Elektronisk copyright-tema för seminarium”. Information om ett seminarium som DIK anordnar i samarbete med Uppsala universitet.

8.4 Fas 3 (1998-1999): Oro över EU's direktivförslag

Det första direktivförslaget presenterades i december 1997, det väckte våldsamt kritik i de tidskrifter jag studerat.

Biblioteksbladet nr. 2/98. I ”Digital upphovsrätt” diskuterar Roland Eliasson (dåvarande länsbibliotekschef i Hallands län) och Brigitte Kühne (dåvarande länsbibliotekarie i Kalmar län) EUs direktivförslag ”Om harmonisering av vissa aspekter av upphovsrätt och närstående rättigheter i informationssamhället”. Man skriver att direktivförslaget kan ”betecknas som en katastrof för bibliotekens del”. Direktivet innebär att upphovsmannens tillstånd krävs varje gång ett dokument klickas fram på dataskärmen, även när biblioteket en gång betalat för tjänsten. Man frågar sig om ”biblioteken i framtiden kommer vara de fria och fredade zoner för information och lärande som varit dess kännetecken under så lång tid.” Man skriver att det förra hotet mot biblioteken, det vill säga då EU planerade lagar som skulle hota den fria lånerätten inte är någonting i jämförelse med vad som nu väntar. Anledningen till detta är att direktivet är tänkt att harmonisera upphovsrätten, vilket gör det omöjligt för medlemsländerna att avvika.

Författarna skriver: ”Alla de vackra framtidsskapelser som konstruerats för livslångt lärande, distansundervisning och information till allmänheten i vår demokratiska tradition, med hjälp av den nya tekniken rasar som ett sandslott”. De skriver att det nu måste till en lagstiftning som balanserar de ekonomiska intressena, upphovsmännens intressen och copyrightlagarna. ”Företrädarna för upphovsrättsorganisationerna förstår inte våra farhågor inför framtiden.” Det är inte bara att betala och vara nöjd, biblioteken har inte outtömliga resurser. Det måste till en diskussion om vad ”fri tillgång till information” skall innebära. Samhället riskerar att delas upp i de informationsrika och de informationsfattiga. EU lägger allt ansvar för den fria informationstillgången på upphovsmännen. Om de inte accepterar, finns ingen fri information. Författarna uppmanar läsarna att genast agera för att förhindra det förslagna direktivet.

I *Biblioteksbladet* nr. 3/98 rapporterar Henriette Zorn (kulturjournalist) från en konferens om digital upphovsrätt i artikeln ”Den svåra balansen mellan upphovsman och användare”. Ola Larsmo hade under konferensen liknat vår tid vid det sena 1700-talet då offentlighetsprincipen kom till. Då kom tryckpressen till, idag är det Internet. Tryckpressen fick en stor

betydelse för demokratin, då den på ett effektivt sätt spred samhällsinformation till medborgarna. Internet skulle kunna ha haft samma betydelse. ”Internet och digital offentlighet är julklappen för den som tror på en aktiv medborgarroll”, så citerar Zorn Ola Larsmo. Larsmo påpekade att det nu verkar som att EUs direktiv kommer göra detta omöjligt att förverkliga. Zorn frågar sig hur man skall kombinera upphovsmännens rätt till ett starkt skydd av digitala dokument med allmänhetens rätt till fri information via biblioteken. Hon lämnar frågan öppen.

I samma nummer porträtteras biblioteksjurist Susanna Broms i artikeln, ”Att göra det svårförståeliga begripligt”. Annina Rabe, frilansjournalist citerar Broms flera gånger i texten. Broms säger att det inte bara är biblioteken som kommer råka illa ut av EUs direktiv, där digitala dokument kommer att behandlas på samma sätt som pappersdokument. Alla som är i behov av fri tillgång till information drabbas. Journalister och författare kommer gynnas av den nya lagstiftningen, men det gäller bara deras eget material. De får lika svårt som alla andra att komma åt andras material, vilket är ett problem som journalistkåren uppenbarligen inte har en tanke på säger Broms.

Biblioteksbladet nr. 10/98. I artikeln ”Med karta och kompass i den upphovsrättsliga djungeln” reds de senaste årens utveckling på det upphovsrättsliga området ut. Debattören, Sven Nilsson avslutar med följande ord angående det senaste EU-direktivet där fri kopiering ifrågasätts: ”Klarar biblioteken ekonomin? Det är i varje fall inte rimligt att bara se det som ett nollsummespel-det är en ny värld. Och man kan undra hur staten utan att blinka kan subventionera köp av datorer till de anställda om man inte är beredd att betala för att datorerna ska få en vettig användning”.

I samma nummer kan man läsa artikeln ”Biblioteken uppvaktar Freiwalds”. Ylva Mannherheim, informationschef inom SAB förklarar att hon är nöjd med de svar SAB, DIK, TLS och SBS fick när de uppvaktade justitieminister Laila Freiwalds och förklarade sin oro för det kommande EU-direktivet. Freiwalds visade sympatier och lovade att inga allvarliga förändringar skall ske för svenska bibliotek.

DIK-forum nr. 4/98. ”Upphovsrätt handlar ytterst om demokrati”. LEDARE. Här uppmanar man riksdag, regering, organisationer, utbildningsinstitut och privatpersoner att se till att EU-direktivet förändras så att demokratiska värden försvaras. Upphovsrättsfrågan handlar inte bara om juridik, inte bara om skydd, utan om människans tillgång till den information som är oundgänglig för deltagande i den demokratiska processen eller i olika utbildningssituationer. Det är ytterst en demokratifråga och en kulturpolitisk fråga. För att yttrandefriheten skall fungera måste reella förutsättningar skapas, liksom att bildningssträvanden skall stödjas. Skall det lärande samhället bli en realitet måste en balans skapas i upphovsrätten mellan upphovsmännens rättigheter och allmänhetens intressen. Exempelvis är jämlikhetssträvandena beroende av en sådan balans. En harmonisering av den europeiska upphovsrätten bör stödjas. En sådan behövs *både* för upphovsmännen och för det fria informationsflödet.

DIK-forum nr. 4/98. ”Lobbyister kämpar om upphovsrätten”. Debattören Anna Celsing korrespondent i Bryssel för tidskriften *Medier i Norden* skriver att kampen står mellan producenterna som ser information alltmer som en lukrativ vara å ena sidan och konsumenterna som ser fri tillgång till information som en demokratisk rättighet å andra sidan. Vissa står uppenbarligen på båda stolarna, skriver Celsing.

Celsing presenterar tre intervjuer:

1. Bibliotekarien: "Arg på allt". Tidigare chefen för EBLIDA's sekreteriat, Emanuella Giavarra intervjuas här. Giavarra förklarar att EUs upphovsrättsdirektiv är skapat av utskottet för den "inre marknaden". Hon säger att "Där är det bara ekonomi och marknaden som gäller". Hon är rädd att vi kommer att gå mot en utveckling där man måste betala för information innan man ens vet vad den innehåller. Hon säger: "Det är som att betala innan man går in i affären".

2. Journalisten: "Bra ur produktsynpunkt". Intervju med Renate Schroeder, ordförande för "European Federation of journalists", som arbetar för journalisters rättigheter. Hon förklarar att för journalister är direktivet positivt ur den synvinkeln att man som journalist producerar material. Hon påpekar dock att för de flesta journalister inte kommer att tjäna på det ekonomiskt då det är tidningarna de arbetar som äger upphovsrätten. Samtidigt är journalister också beroende av lättåtkomlig information i sitt arbete. Ur den synvinkeln är direktivet negativt.

3. Museer/Arkiv: "Både för- och nackdelar" Intervju med Eva Dahlman fotosekreterare på Nordiska Museet. Dahlman påpekar hur tråkigt det skulle vara om institutioner som Nordiska Museet inte skulle kunna visa fotoutställningar på nätet utan extra kostnad, trots att de kan ses i lokalerna utan extra kostnader. Även Marianne Ståhl på Arbetarrörelsens arkiv intervjuades. Hon förklarar att de redan haft praktiska problem med att upphovsmäns släktingar krävt kompensation för att foton visas på utställningar. Därför uppmanar hon till en förändring av EU -direktivet.

DIK-forum nr. 5/98. "Upphovsrätten- inte bara en juridisk fråga" Upprop från DIK, SAB, TLS och SBS att arbeta för en förändring av EU-direktivet till skydd för demokratiska värden så att man fullt ut kan ta tillvara informationssamhällets möjligheter.

Tidskrift för Dokumentation nr. 3-4 1998. I "Internationaliseringens dilemma-upphovsrätt ur en bibliotekaries synvinkel" förklarar Kerstin Olofsson, bibliotekarie vid Umeå universitetsbibliotek att grundtanken med Internet är att information skall vara fri. Sedan redogör hon för konflikten mellan upphovsmännens intressen för skydd av sina verk och allmänhetens intressen för fri tillgång till information. Hon förklarar att upphovsmännen är beroende av inkomster från sina verk för att överleva. Det största hotet just nu mot biblioteken är EU-direktivet, skriver hon. Om det går igenom kommer biblioteken tvingas ta betalt för vissa digitala tjänster, då speciella licenser kommer att krävas för att man skall få visa dessa för allmänheten. Hur skall man annars finansiera dessa licenser skriver Olofsson. Risken är då att biblioteken delas upp i fattiga och rika. Vissa bibliotek kommer inte ha råd att skaffa de mest efterfrågade databaserna. Möjligheterna till övervakning och kontroll av hur elektroniska dokument och datorprogram skickas mellan datorer kan också bli alltmer spritt, vilket hotar den personliga integriteten. Detta kan aktualiseras just för att upphovsrättsägarna måste komma åt piratkopierarna. Den informationsfrihet som finns lagstadgad i FN kommer undanröjas av EU-direktivet. Bibliotekslagens paragraf 3 om att biblioteken skall erbjuda sina tjänster kostnadsfritt kommer också att bli ett minne blott. Svenskarna måste genast ta tag i det här och försöka sätta stopp för direktivet. Men debattören befarar att svenskarna som alltid kommer överlämna åt andra att ordna saken, "regeringen eller mamma". Att vi nu lyder under EU är något som folk uppenbarligen glömmer. Hon efterlyser mer handlingskraftigt motstånd.

Biblioteksbladet nr. 1/99. Kjell Nilsson, chef för BIBSAM (KB) hävdar i sin artikel ”Replik till Sven Nilsson om upphovsrätten” att EBLIDAS linje har en stor svaghet. Svagheten är att man inte talar om speciella undantag för biblioteken, angående rätten att visa digitalt lagrad information till allmänheten. Man talar om utbildning, forskning och enskilt bruk och icke-kommersiellt. Istället bör man utforma ett förslag där man mer specifikt talar om undantag för bibliotek och arkiv, detta för att inte skapa förvirring bland lagstiftarna.

DIK-forum nr. 4/99. ”Nya turer i rättighetsvalsem” LEDARE. ”Vad som hänt kan knappast tolkas på annat sätt än att mäktiga och samordnade intressen nu på allvar har givit sig in i leken med annonskampanjer, lobbyism och uppskrämda upphovsmän som i alla hänsyn till brukare tycks se legitimerande av piratkopierande”. Vi måste få upphovsmännen att förstå att vi inte vill ta ifrån dem deras skäliga ekonomiska ersättning. Delaktighet i demokratin, i samhälls- och kulturlivet riskerar att bli än mer beroende av plånboken än vad de varit fram till nu.

Ikoner nr. 1/99. ”Tryggt är tryggheten”. Musikindustrin har med pengar på fickan lobbats sig upp genom hela EUbyråkratin för att få igenom ett starkare upphovsrättsligt skydd, skriver Britt-Marie Häggström, förbundsordförande för DIK. Hon betonar att upphovsrättsfrågan inte bara är en juridisk fråga utan lika mycket en demokrati- och kulturpolitisk fråga. Den balans vi haft tidigare i lagstiftningen mellan upphovsmännen och allmänhetens rätt till fri information håller på att försvinna. I den nya lagstiftning som nu växer fram är allt förbjudet, är det inte förbjudet är det ”inte tillåtet”. Inga undantag görs för bibliotek. Debattören föreslår att man bör inrätta en statlig instans för att teckna och bekosta avtal med upphovsmännen.

I ”Upphovsrätten och det nya biblioteket” skriver Catharina Ekdahl från ALIS (Administration av litterära rättigheter i Sverige, en ideell förening som består av flera fackföreningar som tar till vara författarnas rättigheter och som är inriktade på bevakning av upphovsrätt) att de egentliga upphovsmännen som har hamnat i en svår sits där de dels utnyttjas av de stora upphovsrättsägande företagen som de tvingas avge ekonomiska rättigheter till, dels angrips de av biblioteken som påstår att upphovsmännen är ute efter att inskränka det fria informationsflödet i samhället med syfte att tjäna så mycket pengar som möjligt. Ekdahl anser att människor i allmänhet av någon anledning saknar respekt för den litterära upphovsrätten, en respekt som hon menar finns när det gäller andra områden. Ekdahl tycker att det känns som ett rent angrepp från biblioteken mot upphovsmännen när de hävdar att de skall ha rätt att gratis visa upphovsrättsligt material via nätet. Det finns ingenting som hindrar att den nuvarande upphovsrätten överförs till det digitala området vilket har hävdats från bibliotekshåll. Genom avtalslicenser fungerar detta alldeles utmärkt, menar Ekdahl. Biblioteken utsätter upphovsmännen för exploatering genom sin verksamhet, vilket de inte inser, de talar bara om att slippa höga kostnader. Biblioteken mår uppenbarligen inte om författarna, vilka biblioteken inte skulle existera utan. ALIS önskar att förhandlingar skall lösa konflikten mellan upphovsmännen och biblioteken. Ekdahl avslutar med följande mening: ”Viljan till förhandlingar finns hos upphovsmännens företrädare, frågan är om den finns hos bibliotekens företrädare?”.

”Läget i den Europeiska upphovsrättsmatchen: Halvtidsfunderingar” av Kjell Nilsson (chef för BIBSAM på Kungliga Biblioteket). Kjell Nilsson slår fast att det är ett faktum att det kommer att bli dyrare för biblioteken om EUs direktiv går igenom, ”...det handlar inte om skrämselfpropaganda”. Bibliotekens viktigaste demokratiska funktion är att gratis tillhandahålla information till de som inte har råd att skaffa den. Det kommer att bli en plånboksfråga. Upphovsmännen försöker att använda biblioteksersättningen som ett slagträ

för att bevisa att upphovsmännen har rätt att få betalt varje gång någon tittar på skyddat material på ett bibliotek. Nilsson menar att detta är en missuppfattning. Biblioteksersättningen är ett frivilligt kulturpolitiskt stöd till författarna som betalas ut av staten, inte av användarna. Den viktigaste uppgiften för biblioteken blir att i lagstiftningen se till att en klausul om undantag för bibliotek rörande ”överföring till allmänheten”, skapas (ett nytt begrepp rörande digitala medier). Det skall där framgå att sådan överföring skall ske inom bibliotekets lokaler, med tanke på att en del av upphovsmännens förespråkare verkar ha fått för sig, skriver Nilsson att biblioteken kommer att vara delaktiga i ett världsomfattande spridande av upphovsrättskyddat material. Nilsson skriver att det finns en ståndpunkt bland vissa biblioteksföreträdare i upphovsrättsfrågor som han vill motverka. Det gäller den som säger att biblioteken inte behöver kämpa för speciella undantag i lagstiftningen, det fungerar ju redan bra med de avtalslicenser vi har i Sverige. Det är viktigt att vi inte börjar se dessa avtalslösningar som permanenta. De har kommit till därför att vi saknar en bra lagstiftning. I övrigt redogör Nilsson för den historiska utvecklingen av EU-direktivet om ”harmonisering av upphovsrätt och närstående rättigheter i informationssamhället”.

Ikoner nr. 2/99. I artikeln ”Upphovsrätt och bibliotekspolitikens verktyg” skriver debattören Hans Olofsson, byrådirektör och mediepublicist att intresset för upphovsrätt har ökat de senaste åren inom bibliotekariekåren. Bibliotekskåren har vaknat sent, men fortfarande finns det en chans att sätta stopp för den pågående utvecklingen. Diskussionen pågår just nu hur EU skall ställa sig till begrepp som: exemplarframställning, överföring till allmänheten samt distinktionen mellan begreppet offentligt framförande och offentlig visning. Olofsson spår att de svenska inskränkningarna i upphovsrätten, till exempel för att fritt framföra redan utgivna verk. Debattören kritiserar den svenska regeringens bibliotekspolitik. Han uttrycker att den ligger tio år efter i utveckling om man jämför med radio och TV. Problemet han ser är att det saknas en expertis av handläggare som är utbildade på upphovsrätt som kan föra Sveriges talan. Inom andra områden som naturvetenskap, teknik och medicin finns det expertis som reser fram och tillbaks till EUs arbetsgrupper för att försöka påverka utvecklingen. Många svenska biblioteksdebattörer visar prov på misstro och oro över hur de sju juristerna inom Justitiedepartementets Enhet för immaterialrätt och transportfrågor behandlat upphovsrättsfrågorna. Olofsson menar att detta är helt fel riktad kritik. Dessa sju är de enda som verkligen gör något för de svenska biblioteken. I övrigt har Sverige en rent undermålig bibliotekspolitik. Varför ger vi till exempel 55 miljoner i anslag till Kungliga Biblioteket, medan vi skär ned de små lokala folkbiblioteken och skolbiblioteken frågar sig debattören.

I samma nummer i artikeln ”Upphovsrätt och bibliotek” av Johan Frönander och Mats Ingvar. Frönander är jur.kand, forskare och lärare i immaterialrätt vid Juridiska fakulteten vid Lunds Universitet och högskolan i Karlskrona-Ronneby. Ingvar är civilekonom och verksamhet advokat med inriktning mot upphovsrätt. Här redogör författarna för de upphovsrättsliga problem biblioteken ställs inför i samband med att upphovsrättslagstiftningen anpassas till den nya digitala tekniken. Problemen rör framförallt ensamrätten till mångfaldigande och offentliga framföranden. Den svenska lagstiftningen är anpassad till den tekniska situation vi hade för cirka 40 år sedan skriver författarna. Vad skall man se som ett exemplar när man talar om elektroniska dokument. Ensamrätten till mångfaldigande är inte relevant på nätet, därför att mångfaldigande inte sker om man följer svensk lag. Exemplar är en kopia som bara kan finnas på en plats. Digitala kopior är inte fysiska kopior i den meningen. Problemet som kan uppkomma i Sverige är att den upphovsman som en gång visat ett exemplar för allmänheten har konsumerat sin rätt att motsätta sig visning i fortsättningen. Men när man har framfört ett verk gäller inte detta. Detta innebär att om man betraktar publicering av text på nätet som visning kan man inte förhindra spridandet av länkar till andra sidor. Hittills har vi

betraktat texter som framförande medan bilder visas. De så kallade "inline"-länkarna kan ställa till problem i detta avseende, då de kan innehålla bilder från andra webbsidor. Om man länkar till en annan sida med hjälp av sådana länkar riskerar man att göra intrång i upphovsrätten. Besökaren upplever bilden som en del av den aktuella sidan han besöker. Bilden han tittar på är egentligen lagrad på en annan sida.

När det gäller licenser uppstår mycket problem på nätet. Den svenska specifikationsprincipen är svår att tillämpa på nätet då det är så svårt att veta vad upphovsmannen inkluderar i den "underförstådda" licensen. Underförstådd licens i det här fallet i grund och botten att en upphovsman som publicerar material på nätet har tänkt sig att folk skall få ta del av materialet. Problemet är alltså i vilken utsträckning som han tänkt sig att detta skall förekomma.

8.5 2000- Året utan debatt

Inga artiklar publicerade om upphovsrätt under 2000, vilket kan bero på att EUs ministerråd överlade under så gott som hela året (se Utvecklingen av EUs direktiv samt Diskussion).

8.6 Fas 4 (2001): Lättnad efter EUs direktivförslag

Efter att det slutgiltiga förslaget röstades igenom i februari 2001 kan man se att en stor lättnad sänkt sig över författarna i tidskrifterna. Man är på det stora taget nöjd med hur det färdiga direktivet var utformat.

Biblioteksbladet nr. 2/2001. "Omröstning om upphovsrättsdirektivet" Kjell Nilsson, chef för BIBSAM på Kungliga Biblioteket skriver att omfattande lobbyism från bibliotekens sida har gett resultat. Det slutgiltiga direktivet har genomgått sådana förändringar sedan det dök upp för första gången att det nu inte finns någon anledning att motarbeta det från bibliotekens sida.

Biblioteksbladet nr. 3/2001. "När medborgarrätt inte heter pengar" Inger Jepsson, länsbibliotekarie i Jönköpings län och ledamot i SABs styrelse skriver att det slutgiltiga EU-direktivet kan ses som en stillsam men stor seger för demokratin, kunskapen och informationsfriheten i ett gränslöst Europa. Till stor del är allt räddat, nu gäller det bara att själva implementerandet sköts på ett bra sätt. Det ser ut som att biblioteken kan komma att bli den naturliga länken mellan kunskapsproducenten och konsumenten.

DIK-forum nr. 4/ 2001. "I takt med tiden". LEDARE. Här förklarar man hur gången inom EU-byråkratin sett ut för EU-direktivet fram till att det slutligen antogs i februari 2001. "Vid varje fas i processen har upphovsmän och förlag ansträngt sig för att förstöra bibliotekens och arkivens möjligheter att förmedla information och material". Det är de kommersiellt starka krafterna som styr utvecklingen av direktivet. För tillfället ser det dock ut som att biblioteken kan andas ut, nu återstår att övervaka det nationella implementerandet.

9 Slutsatser och diskussion

Jag kommer nu att svara på de frågeställningar som jag ställde i början av uppsatsen i slutsatser. Jag har valt att spalta frågeställningarna och svara kortfattat på dessa, för att sedan i diskussionen utveckla ett analytiskt resonemang kring resultaten.

9.1 Resultat

Den övergripande frågeställningen löd: *På vilken kritisk nivå och i vilken utsträckning har man diskuterat upphovsrätten i svenska bibliotekstidskrifter under åren 1996-2001?*

Det visade sig att kritiken av EUs direktiv var omfattande, men kritiken har nästan uteslutande rört sig kring själva direktivets utformning och inte kring upphovsrätten i övrigt. Man har inte fört en djupgående diskussion kring upphovsrättens funktion. Antalet artiklar visade sig också vara få till antalet.

1. I vilken utsträckning har utvecklingen på det upphovsrättsliga området under perioden 1996-2001 diskuterats av de tidskrifter jag studerat?

Sammantaget har bevakningen och diskussionen kring den upphovsrättsliga utvecklingen diskuterats väldigt lite. Biblioteksbladet som ges ut 10ggr/år av en organisation som bland annat har som mål att bevaka upphovsrätsfrågor har bara 3 artiklar om upphovsrätt under Fas 1 (1996), 1 under Fas 2 (1997) och 7 artiklar under Fas 3 (1998-1999). Ingen artikel publicerad under år 2000. 2001 publiceras två artiklar som berör den slutgiltiga omröstningen om EUs upphovsrättsdirektiv. Biblioteksbladet visade sig dock trots allt vara den tidskrift som publicerade flest artiklar. Tidskriften bibliotek i samhälle som ges ut 4ggr/år publicerade 2 artiklar under hela perioden (publicerades 1996). Bibliotekariesamfundet meddelar som också gavs ut 4ggr/år publicerade 1 artikel 1996 och 1 artikel 1997. DIK-forum som ges ut 18 ggr/år publicerade trots sin överlägsna höga utgivningsfrekvens inte flest artiklar. Man publicerade 3 artiklar under Fas 1, 3 artiklar under Fas 2 (varav 1 var information om ett seminarie) samt 1 artikel under Fas 4. Biblioteksbladet med sina 10 nr/år hade alltså en bättre bevakning än DIK-forum. Ikoner publicerade i och för sig bara 5 artiklar under hela perioden (samtliga under Fas 3), men dessa artiklar var mycket omfattande. En förklaring kan vara att Ikoner har som mål att vara ett organ som ger sina debattörer maximalt utrymme till att föra fram sina synpunkter.

2. Vilken form av kritik riktas mot den rådande upphovsrätten? Kan man se liknande argument lyftas fram av debattörerna i svenska bibliotekstidskrifter, som de jag funnit hos upphovsrättskritikerna?

Om man jämför med den upphovsrättskritiska litteraturen saknas många av de argument som berör det hur maximalt gynnsamma förhållanden för det kreativa nyskapandet skall uppnås. Det nämns i vissa av artiklarna, men det är inget huvudtema. Likaså är diskussionen kring upphovsrättens grundläggande utformning inte tydlig. En av de främsta ståndpunkterna, som tydligt framhålls av exempelvis James Boyle och Pamela Samuelson är stödet till "public domain". Man talar om undantag i upphovsrätten som skall säkra medborgarnas rätt till fri information i syfte att upprätthålla en levande demokrati. Kritiken av det jag kallar "ekonomism" är ett genomgående tema, det vill säga man pekar ut ekonomiskt starka och penninghungriga marknadskrafter som pådrivare av den upphovsrättsliga utveckling man kritiserar. Dessa krafter kan vara alltifrån databasvärdar till musik och filmbolag. I stort sett är det här samtliga debattörer upprätthåller sig i sin kritik.

Det är väldigt lite som berör konstnärers eller författares problem, med att finna inspiration i ett samhälle där alla tidigare tänkta idéer och skapelser, ägs av någon som vill ha betalt för att någon annan skall få använda dem. Detta problem återfinns ofta bland teoretikerna i min studie. De artiklar jag undersökt har publicerats i tidskrifter som har till uppgift att belysa bibliotek. Det framgår av såväl materialet som av min teoretiska ram att det fanns en oro för hur demokratin skall kunna upprätthållas i ett samhälle där man måste betala för att få information. Informationsfriheten hamnar givetvis i centrum när det gäller bibliotek, men det saknas en diskussion om exempelvis författares och konstnärers rättigheter att fritt låna idéer från andra till sitt eget kreativa skapande.

Det är dock helt förståeligt att det förhåller sig på så sätt då författarna i materialet skriver i biblioteksorienterade tidskrifter, och de är nästan alla aktiva bibliotekarier, eller aktiva inom någon organisation som företräder bibliotek. Ett annat huvudtema är att man talar om att den balans vi haft tidigare i den svenska lagstiftningen (balans mellan upphovsrättsägarnas rättigheter och konsumenternas rättigheter) är på väg att utplånas. Man var alltså nöjd med den tidigare lagstiftningen. Vad jag kan se är samtliga debattörer överens om att det inte är de enskilda upphovsmännen som kräver dessa förändringar. Ett tydligt undantag är Catharina Ekdahl som i en artikel företräder ALIS, och som menar att bibliotekens företrädare genomför ett veritabelt angrepp på upphovsmännen genom sin kritik av de föreslagna förändringarna. Endast en av författarna som i sin tur refererar till en annan person (se *DIK-forum* nr 1/96) nämner att man kanske bör släppa upphovsrätten. De andra är mycket försiktiga att uttrycka några ståndpunkter som innebär att man skall i någon bemärkelse försvaga den nuvarande upphovsrätten. Ingen av debattörerna kan sägas tillhöra den ideologi som ifrågasätter betalningsincitamentet.

3. Förutom liknande kritiska argument, kan man möjligtvis också se referenser till den upphovsrättskritiska litteratur som jag presenterar i uppsatsen? Finns det referenser till annan upphovsrättskritisk litteratur?

Den enda som refererar till någon kritiker överhuvudtaget är Kungliga Bibliotekets chef för referenssektionen, Gunilla Jonsson. Hon nämner John Perry Barlow och Pamela Samuelson. I övrigt finns alltså ingen av de kritiker jag presenterar nämnda någonstans, inte heller referenser till någon annan upphovsrättskritisk litteratur.

4. I vilken utsträckning har debattörerna i bibliotekstidskrifterna agerat som enskilda aktörer respektive röster åt de organisationer som ger ut tidskrifterna?

Antalet ledarartiklar har varit väldigt litet. Förutom en i artikel i Bibliotekssamfundet meddelar, som var väldigt kortfattad är det endast *DIK-forum* som haft ledare om upphovsrätt. Återigen kan man tolka det som ett ganska kyligt intresse, eller om man vill på dåliga kunskaper om upphovsrätten. I övrigt är antalet debattörer som inte i första hand författat sina artiklar som ett uttalande från den organisation de företräder inte mindre än samtliga. De flesta av författarna är bibliotekarier eller journalister för tidskrifterna de skriver i.

5. Vilken yrkesroll har debattörerna i materialet, är de bibliotekarier eller forskare?

De flesta av författarna är bibliotekarier eller journalister för tidskrifterna de skriver i. Det finns bara en enda som är forskare inom upphovsrätt, han heter Johan Frönander och skriver i *Ikoner* nr.2/99. Han är jur.kand och forskare i immaterialrätt. Det skulle varit mycket

intressant att ha gjort en liknande undersökning på andra tidskrifter i andra sammanhang för att se om det funnit en diskussion av en annan karaktär i dessa. Det kan ju mycket väl ha funnits många fler forskare och rättsvetare som uttalat sig i andra tidskrifter.

9.2 Diskussion

Jag skall börja med att framhålla hur förvånad jag är över den låga frekvensen av artiklar som under den här perioden behandlat upphovsrätten. Med tanke på att det här är tiden dels för Internets uppsving, dels för EU-direktivets framväxt tycker jag att det borde ha förekommit en betydligt mer omfattande och livlig diskussion. Pamela Samuelson påpekar att det är viktigt att den som vill förändra upphovsrätten inte bara kritiserar den rådande, utan också erbjuder alternativa lösningar. Det är den här biten som är väldigt svag i materialet överlag.

Det är fullt möjligt att de organisationer som ger ut tidskrifterna, har försökt skapa debatt och medvetenhet kring upphovsrätt på andra sätt än genom sina tidskrifter. Man får en känsla av att efter att det slutliga direktivet antogs i februari 2001, kände man inte längre ett behov av att diskutera upphovsrätten. Nu var allt löst för den här gången. Det känns som att intresset för frågorna i grund och botten var vagt. Det verkar som att det snarare var ett nödvändigt ont att man tvingades uppmärksamma upphovsrätten än ett verkligt intresse för att skapa medvetenhet kring denna. Under min empiriska studie upptäckte jag att det förekom mycket mer livliga diskussioner kring andra frågor som exempelvis personlig integritet på nätet, liksom yttrandefrihet kopplat till Nationella frontens styre i södra Frankrike.

I början av uppsatsen förklarar jag att jag hade förväntat mig en omfattande diskussion, då bibliotekens olika förespråkare borde inse att upphovsrättens utformande har en oerhörd betydelse för bibliotekens möjligheter att erbjuda alla medborgare fri tillgång till information. Kanske är det så att den bild jag hade målat upp och trodde jag skulle finna i verkligheten inte existerar. Bibliotekens förespråkare kanske faktiskt saknar tillräckliga kunskaper om det upphovsrättsliga området för att kunna föra en diskussion på det sätt som jag trodde jag skulle få se. Samtidigt är det omöjligt, vilket jag återigen måste understryka att dra några sådana slutsatser från den här artikelstudien, då jag vet att IFLA och EBLIDA har arbetat mycket med de här frågorna på internationell basis. Vad man kan slå fast är att i de svenska tidskrifterna har det inte förekommit en debatt på det sätt jag antog att det skulle göra. Det är i sig förvånande, då man skulle kunna anta att tidskrifterna som ges ut av biblioteks- och informationscentrerade organisationer borde arbeta för att sprida så stor medvetenhet som möjligt kring de här frågorna. Om det nu är så att det saknats debattörer som haft något att säga om de här frågorna kan ju inte tidskrifternas utgivare lastas för detta. Det lobbyingsarbete som IFLA och EBLIDA bedrivit på ett internationellt, europeiskt plan, det vill säga ett externt arbete. Det arbetet är inte så tydligt i de tidskrifter som jag undersökt. Likaså kan det interna arbetet, det som rör att skapa medvetenhet inom den svenska bibliotekarietären ha varit starkt under den här perioden trots att det inte är så tydligt i publikationerna.

Intressant att notera är att det är ledarartiklarna som stått för några av de starkaste uttalandena, dessa återfinns dock enbart i *DIK-forum*. Här är man tydlig med att man utpekar de kommersiella intressena som drivande för de förändringar av upphovsrätten som föreslagit inom EU. Man kan i konflikten mellan Kjell Nilsson och Sven Nilsson ana en konflikt mellan två förhållningssätt inom den svenska biblioteksvärlden. Kjell Nilsson kritiserar Sven Nilsson för att denne accepterar avtalslicenserna som en bra lösning för svenska bibliotek. Kjell Nilsson vill se lagstadgade undantag för bibliotek när det gäller rätten att överföra dokument till allmänheten. Det är Kjells ståndpunkt som uttrycks av de andra författarna. Debattörerna i BiS utmärker sig egentligen väldigt lite med tanke på att de är en socialistiskt orienterad organisation, vilket får en att vänta sig en mer vänsterinriktad kritik. Sven Nilssons stöd till avtalslicenser kan ses som ett stöd till det som kallas "Digital Rights Management". Det är alltså en lösning som skapas direkt i förhandling mellan konsument och producent. Egentligen handlar det uteslutande om avtal mellan konsument och distributör (den som äger de ekonomiska rättigheterna). Exempel på distributörer är databasvärdar, musikbolag och filmbolag. Sven Nilssons ståndpunkt blir därmed ett accepterande av lösningar som är beroende av distributörens goda vilja, ingen säkerhet finns att hämta i lag. Den enda som talar sig varm för avtalslicenserna, förutom Sven Nilsson, är Catharina Ekdahl från ALIS (det vill säga en representant för upphovsmännen).

Det finns alltså en del kopplingar i artiklarna till en kritik liknande den som återfinns i den teoretiska litteraturen, men den är långt ifrån så djuplodande och teoretisk. I vissa artiklar kan man nästan ana en lätt uppgivenhet. Man ställer sig frågan hur man skall ha råd att betala i framtiden för den information man skall tillhandahålla medborgarna. Jag trodde att oron inför vad upphovsrätten skall kunna ställa till med skulle ha lett till ett större intresse att debattera upphovsrätten i sig. Frågor som jag trodde skulle beröras var av slaget: Hur skall man se på författarbegreppet? Kan man äga idéer? Nu skall man dock komma ihåg att det är bibliotekstidskrifter som jag studerat, och att dessa givetvis är mest fokuserade på bibliotek, men jag hade ändå väntat mig att det skulle ha väckts en mer allmän diskussion kring upphovsrättens påverkan på samhället i stort, inte bara vad som gäller direkt biblioteken. De aspekter som behandlas både i teoridelen och i mitt material är som jag redan visat på allmänhetens rätt till information och utpekandet av stora musik och filmbolag som de som driver på ett starkare upphovsrättsligt skydd. Betalningsincitamentet kritiseras inte av någon av artikelförfattarna.

Det här kan mycket väl bero på att mycket få personer har läst litteratur av det slaget som jag gjort. Detta stämmer med den övergripande bilden, att intresset för att diskutera upphovsrätten utanför direkta bibliotekssammanhang har varit väldigt litet allmänt sett. Det ena perspektivet i den teoretiska litteraturen var radikala kritiker av upphovsrätten. De menade att man helt skulle sluta betrakta idéer som någonting man kan äga. Det perspektivet kan man inte se hos någon av debattörerna i materialet. Ingen diskuterar heller skillnaden mellan idéer och uttryck. Man kan bara spekulera i om detta har med dåliga kunskaper att göra, eller om man helt enkelt har ansett att det inte funnits anledning till att diskutera dessa aspekter. Det kan mycket väl vara det andra alternativet som är gällande, då nästan alla artiklar har en mycket pragmatisk prägel. Med pragmatisk prägel menar jag att man inte har gått in i diskussioner med egna åsikter om hur man bör utforma upphovsrätten i allmänhet (utanför bibliotekssammanhang), utan enbart diskuterat hur man skall ställa sig till de direkta följderna av direktivförslagen respektive förslagen till WIPO-fördraget.

Jag skulle nästan vilja hävda att biblioteken har haft en defensiv framtoning i det avseendet, även om man försvarat sig väl genom IFLA och EBLIDA i praktiken. Ett exempel på det kan vara år 2000, då inga artiklar publicerades om upphovsrätt i de tidskrifter jag undersökt. Det kan finnas många förklaringar till detta. En kan vara att kunskaperna varit alldeles för små bland bibliotekarier i Sverige, man har helt enkelt inte varit kompetent nog att hänga med i de diskussioner som förts. Det kan också vara så enkelt att man var fullt upptagen med att spämt följa förhandlingarna, och innan dessa förhandlingar var klara hade man inte så mycket nytt att skriva om. Vad som talar emot detta är att det saknas redogörelser för förhandlingarnas utveckling under året. Den tredje varianten är att man redan nu började slappna av, då direktivförslaget redan hade börjat inkludera de undantag i upphovsrätten som man eftersträvade.¹³⁹ Det kan mycket väl vara en kombination av alla tre faktorerna som ligger bakom avsaknaden av några artiklar, eller så är det helt enkelt bara en ren slump att ingen haft tid och/eller lust att skriva om de här frågorna. Det verkar som att bibliotekarier till stor del har överlåtit till sina företrädare i EBLIDA och IFLA att rädda situationen. Kunskaperna har saknats bland bibliotekarier i allmänhet, men de kunskaper har funnits hos de organisationer som företrätt dem. Känslan av lättnad efter att det slutgiltiga förslaget klubbats igenom tyder på att man var nöjd med EBLIDA och IFLAs lobbyarbete.

Den kritik som riktas mot upphovsrätten av kritiker som John Perry Barlow är ett radikalt förslag till total förändring av vår syn på immaterialrätten. Kan man verkligen äga tankar och idéer? Det är den centrala frågan Barlow ställer till läsaren. Det är mycket tänkvärt det kritikerna i teorikapitlet presenterar, det är en kritik mot "ekonomism", något som för de svenska bibliotekens del är rent förödande. De svenska biblioteken är de facto mycket sårbara om marknadskrafterna, här distributörer av upphovsrättsskyddat material tillåts att styra utvecklingen genom att dels få igenom ett starkare skydd av upphovsrättsskyddat material, dels genom att utarbeta tekniska skyddsåtgärder, det som brukar kallas "Digital Rights Management". Båda formerna måste motarbetas inte bara genom lobbyism på det juridiska planet, utan också på det teoretiska planet. Upphovsrättens grundvalar måste lyftas fram och göras begripliga för den stora massan av människor. Först då kan den enskilde medborgaren förstå hur upphovsrätten påverkar just henne/honom. Först i den stund man kan sätta saker i sitt sammanhang har man möjlighet att också börja motarbeta det som man inte gillar av olika skäl. I artiklarna jag studerat rör sig diskussionen kring hur man måste lyckas påverka lagstiftarna genom att få dem att förstå att det nya direktivet skulle innehålla uttryckliga undantag för biblioteken. Ingen ställer sig frågan: Vilka uppfattningar ligger till grund för kraven på en starkare upphovsrättslig lagstiftning? Varför tänker vi på immateriellt skapande som något som man kan äga? Det är alltså lika viktigt att ställa sig frågan varför upphovsmännens företrädare handlar som de gör.

Det kanske är så att den enskilde upphovsmannen ger sig in i en kamp för en lagstiftning som i grund och botten styrs av intressen som till och med är negativa för dennes eget skapande. För att övertyga läsaren om att det är "ekonomism" som ligger till grund för exempelvis musikbolagens krav på starkare rättsligt skydd för upphovsmännen följer här ett exempel: En enskild artist, konstnär eller författare avstår oftast de ekonomiska rättigheterna till ett verk och får i ersättning ett avtal på hur mycket denne skall tjäna på sin produktion och vilka tjänster som uppköparna erbjuder (om det är en musiker är det hjälp med promotion, inspelningar, framträdanden och skivproduktion). Skivförsäljning och framträdanden drar in pengar till bolagen som så avlönar musikern. Bolagens intressen är att tjäna så mycket pengar

---

¹³⁹ Celsing, Anna (2000) *Medier i Norden* andra kvartalsutgåvan 2000. <http://www.nmn.org/Nordisk/00-4per.htm> [2003-11-10]

som möjligt på musikerns produktion. Bolagen är rädda för att någon skall stjäla idéer från de musiker de själva tjänar pengar på. För att få den enskilde musikern att uppleva faran måste man få honom att se på sitt skapande som något som kan stjälas.

Deborah Halbert och Ronald V. Bettig menar att penninghungriga bok- och musikbolag, för att ta två exempel, vill tjäna pengar på andra människors kreativitet. Resultatet blir att de måste skapa en ideologi som får upphovsmännen att se på sitt eget skapande som något som de har rätt att äga och som därför kan stjälas. Man kan om man vill gå så långt som att säga att betalningsincitamentet överhuvudtaget är en falsk myt ämnad att tjäna penninghungriga intressen, inte kreativitet. Det kanske inte alls är något som är nödvändigt för en kreatörs produktion. Stora författare som Mark Twain, Dickens och Victor Hugo har oftast varit ivriga förespråkare för ett starkt upphovsrättsligt skydd. Anledningen är att de redan är storsäljande på sina idéer (oftast snarare specifika uttryck av idéer), de är inte själva i behov av tillgång till andras idéer för sin kreativitets skull. Microsoft hade i början av 90-talet upphovsrätt på väldigt få uppfinningar. Genom att köpa upp olika rättigheter, även genom att låna andras idéer med förevändningen att det inte är specifika uttryck lyckades man snabbt bli vad Vaidhyanathan kallar "Copyright thick". Det vill säga man hade upphovsrätt på mycket, och då svängde pendeln, nu gällde det att med näbbar och klor försvara de rättigheter man satt på för att inte förlora inkomster till konkurrerande uppstickare. James Boyle som inte på något vis ifrågasätter betalningsincitamentet och som i grund och botten accepterar det som kallas det romantiska författarbegreppet betonar att vi måste sluta att se författare som *fullständigt* unika kreatörer. Utan möjligheten att låna från andra kreatörers produktion kommer man att döda all möjlighet till nyskapande. Det blir som Deborah Halbert skriver om underhållningsindustrin som köper upp allt mer idéer, som de sedan vägrar låta andra använda sig av, vilket gör populärkulturen allt innehållslösare för varje dag. Det är bara att titta på hur popmusiken av idag i allt större utsträckning bygger på covers av gamla låtar som musikbolagen försöker tjäna pengar på om och om igen.

Precis som Lawrence Lessig skriver, anser jag att det finns vissa resurser som är outtömliga, vilket gör att det är fel att ta betalt för användande av dessa resurser. Lessig menar ju att man kan ta ut engångskostnader för användandet av sådana resurser, medan de kostnader som tas ut regelbundet, varje gång någon använder resursen är onödiga, dessa kostnader kan bara ses som ett sätt för upphovsrättsägarna att tjäna pengar. Allmänningar som Lessig kallar sådana resurser som tillhör det kollektiva samhället kan delas in i två huvudgrupper. De förbruknings bara som allmänna parker kräver en viss betalning varje gång man besöker dem, därför att de behöver underhållas, medan idéer inte kräver den typen av underhållningskostnader. Lessig menar dock att vissa kostnader, som vid köpet av en bok kan krävas för att underhålla fortsatt kreativitet, men dessa behöver som sagt inte upprepas. För Ronald V Bettig blir upphovsrätten i sig ett sätt att tjäna pengar på något som inte kan ägas.

Egentligen ligger Bettigs och Lessigs argumentation ganska nära varandra, men skillnaden är att Bettig inte accepterar betalningsincitamentet. Han ser ingen anledning att överhuvudtaget ha ett begrepp som upphovsrätt. Det som Lessig skriver om de två olika formerna av allmänningar är högst relevant för de svenska folkbibliotekens del. Vissa av debattörerna i materialet var mycket oroliga att det föreslagna EU-direktivet, skulle kunna ha inneburit att man skulle behöva ta betalt varje gång en kund på biblioteket använde vissa digitala tjänster. Detta skulle man behöva göra därför att de avtal med exempelvis databasägarna som biblioteken haft för användande, inte skulle fungera då kunderna betraktades som icke-betalande användare. Dessa icke-betalande användare betalar inte för användandet av tjänsterna, det är bara biblioteket som betalat. Om Lessigs åsikt skulle varit lag, skulle man

överhuvudtaget inte behöva ta ut en kostnad för användandet av de digitala tjänsterna efter att en köpsumma erlagts av biblioteket. I fallet med databaser måste man kanske ändå acceptera att vissa kostnader måste betalas efterhand för uppdateringar av dessa. Både Lessig och Bettig kritiserar ekonomism, fast på olika sätt då de har olika utgångspunkter för sin kritik.

I tidskriftsartiklarna kritiseras ekonomiskt starka krafter som en pådrivare för en utveckling som leder till att bibliotekens rätt till undantag i upphovsrätten kommer försvinna. Det man uppehåller sig kring i materialet är just hur rätten till undantag kommer försvinna. Man är mindre intresserad av upphovsrätten i sig, den som gäller utanför bibliotekens dörrar. Det är kanske inte så konstigt då det är i biblioteksorienterade tidskrifter artiklarna är författade, men samtidigt är det synd att man inte har sett längre. Roten till det onda finns i det som Lessig beskriver. Det är i vårt sätt att se på idéer som en förbrukningsvara, eller så som andra av kritikerna påpekar: Kan man äga idéer överhuvudtaget? Oavsett hur man ställer sig till betalningsincitamentet så innebär den kritik som de olika kritikerna i teorikapitlet presenterar ett verktyg för att motarbeta den rådande upphovsrätten på det teoretiska planet. Invändningar mot det som kallas ekonomism skulle givetvis ha kommit mot mina påståenden från de svenska upphovsmännens organisationer. De artiklar och det övriga material jag som hastigast tagit del av från deras sida visar på en oförståelse för bibliotekens oro. Upphovsmännens företrädare har uppfattat denna oro som ett uttryck av oförståelse från bibliotekens sida rörande upphovsmännens rätt till ersättning för sin produktion.

Återigen vill jag påpeka att det skulle ha varit mycket intressant att göra en liknande studie över upphovsmännens företrädare och deras tidskrifter. Den stora rädsla som upphovsmän som konstnärer, musiker och författare uttrycker kanske är ett resultat utav att de enskilda upphovsmännen får att tro att de måste skydda sina unika skapelser mot stöld, då föreställningen är att idéer kan stjälas eller förbrukas som gör att de själva ser sig som utsatta för ett direkt hot genom den digitala tekniken. Kanske är det så att det är ekonomiskt starka krafter, de stora företag som hela tiden pekas ut i både teorikapitlet och i undersökningen, som är beroende av att de enskilda upphovsmännen uppfattar sig som offer för andra människors stöld av deras kreativitet, deras unika idéer. Det är som Susanna Broms skriver i Biblioteksbladet nummer 3 1998 att upphovsmän, i det här fallet författare och journalister, kan i det korta loppet uppleva att de vinner något på ett starkare skydd i lag för sin produktion, men i det långa loppet drabbas de själva av att de inte kan låna material från det andra skrivit. Likaså säger Renate Schroeder, ordförande för "European Federation of Journalists" i en intervju i *DIK-forum* nr. 4/1998 att journalisterna vinner på det föreslagna EU-direktivet i produktsynpunkt, men inte ekonomiskt. Det är tidskrifternas ägare som sitter på de ekonomiska rättigheterna till journalistens artiklar som vinner ekonomiskt på detta.

Deborah Halbert ifrågasätter helt dess betydelse. Hon tänkte sig en framtid där idéer kan frodas fritt utan upphovsrätt. Ett samhälle där Internet blir ett stort forum för spridande av kreativitet. Och där det fria lånaandet av varandras idéer gör ägande omöjligt. De sekundära rättighetsinnehavarna, exempelvis musikindustrin skulle inte existera längre om en upphovsrättsägare inte har rätt till betalning när någon trycker dennes verk. Vad skulle de få sina inkomster ifrån? I en värld där man byter verk fritt med varandra över Internet behövs inga mellanhänder mellan producent och konsument. När föreställningen om att man kan äga idéer inte längre existerar kanske upphovsmännen kan frigöras från sin rädsla och se de fördelar som Halbert ser. Man behöver inte gå så långt, det räcker att som Boyle förändra synen på författaren som en fullständigt unik skapare, och värna om allmänhetens rätt till fri information.

10 Sammanfattning

Inledningsvis i uppsatsen redogör jag för min utgångstanke att svenska biblioteksorienterade tidskrifter skulle ha omfattat en mycket aktiv debatt och diskussion kring upphovsrättens utformning under de år som EUs direktiv om upphovsrätten i informationssamhället arbetades fram. Jag ansåg att biblioteken borde ha oroats stort över delar av detta direktivs innehåll, vilket i sin tur skulle ha lett till en omfattande intern diskussion i biblioteksorienterade tidskrifter. Denna diskussion borde ha förts på en bred nivå där upphovsrätten i allmänhet diskuterats. Då upphovsrätten är av central betydelse för många aktörer i samhället (biblioteken är bara en) och vissa av dessa aktörer har intressen i att påverka upphovsrätten till sin fördel, borde den diskussion som förts visat på att bibliotekens företrädare besittit breda kunskaper om upphovsrätt. Desto större förståelsen är för upphovsrätten i allmänhet, desto större möjligheter ges att kunna påverka denna åt det håll man själv önskar.

I uppsatsens syfte klargör jag att studien dels skulle omfatta en granskning av i vilken utsträckning upphovsrätten diskuterats under åren 1996-2001 i de bibliotekstidskrifter jag valt att arbeta med. Därutöver skulle studien omfatta en granskning av i vilken utsträckning debattörernas argument överensstämmer med några upphovsrättskritikers argument. Dessa kritiker är akademiker som skrivit avhandlingar som är en produkt av deras forskning. Kritikerna för en bred diskussion kring upphovsrätten. De upprätthåller sig mycket kring frågor som rör upphovsrättens grundläggande uppgifter. Frågor ställs om vad som är dess huvudsakliga ändamål? Jag fann det intressant att jämföra huruvida debattörer i svenska biblioteksorienterade tidskrifter argumenterade på ett likartat sätt som dessa forskare. Om det var fallet skulle det tyda på att dessa debattörer antingen självmant kommit fram till samma inställning som dessa forskare, alternativt att de läst dessa kritiker eller liknande litteratur. Om utfallet skulle vara att debattörernas argument överensstämde med författarnas, skulle det tyda på att dessa debattörer fört en bred diskussion om upphovsrätten i allmänhet, det vill säga inte bara försvarat folkbiblioteken som institution. Jag redogör kortfattat för upphovsrättens historia. Jag behandlar även den svenska upphovsrättslagstiftningen och utvecklingen av EUs direktiv om upphovsrätt i informationssamhället.

Jag valde att använda mig utav en ideologianalytisk metod, vilket innebär att jag utefter Herbert Tingstens ideologibegrepp skapar ett antal frågor som jag använder för att sortera de upphovsrättskritiker som jag presenterar. Frågorna skall resultera i att olika upphovsrättsideologier kan skapas. Det visade sig att kritikerna skilde sig åt framförallt vad gällde inställningen till betalningsincitamentet och vad gällde handlingsprogram. En svaghet i skapandet av dessa ideologier är att jag helt egenmäktigt bestämt att den huvudsakliga indelningen skall göras efter författarnas inställning till betalningsincitamentet. Jag försvarar valet genom att hävda att betalningsincitamentets existens är helt avgörande för de sekundära rättighetsinnehavarnas existens. Om en upphovsrättsägare inte har rätt till betalning när någon trycker dennes verk skulle musikindustrin inte gå runt längre. Vad skulle de få sina inkomster ifrån? I en värld där man byter verk fritt med varandra över Internet behövs, vilket jag redan påpekat inga mellanhänder mellan producent och konsument. Det material av artiklar som jag studerat sätts sedan i relation till de ideologier som jag skapat utav författarnas texter.

Resultatet av studien visade sig bli att debattörerna i relativt låg grad diskuterat upphovsrätten på ett sätt som överensstämmer med de kritiker jag presenterar. Debattörerna kunde dock lösligt kopplas till en av de ideologier som jag skapat, den som inte ifrågasätter betalningsincitamentet. I diskussionen för jag fram en möjlig förklaring till varför

debattörerna inte har diskuterat på ett sätt som överensstämmer med författarna. Jag tror att det kan bero på att det finns ett stort glapp i kunskap om upphovsrätt mellan yrkesaktiva bibliotekarier (vilka utgör den numerärt starkaste gruppen av skribenter) och de personer i organisationer som EBLIDA och IFLA som företrätt bibliotekariernas intressen.

Källförteckning

Barlow, John Perry (1994) The Economy of Ideas. *Wired Archive*, 2.03 1994-03.
<http://www.wired.com/wired/archive/2.03/economy.ideas.html> [2003-03-13].

Barlow, John Perry (2000) The Next Economy of Ideas: Will copyright survive the Napster bomb? Nope, but creativity will., *Wired*, 8.10 2000-08.
<http://www.wired.com/wired/archive/8.10/download.html> [2003-03-13].

BBL: biblioteksbladet Stockholm: Sveriges allmänna biblioteksforening (SAB), 1916-2001.

Bergström, Göran (2000) *Textens mening och makt: metodbok i samhällsvetenskaplig textanalys* Lund: Studentlitteratur.

Bettig, Ronald V (1996). *Copyrighting Culture: the political economy of intellectual property* Boulder, Colo.: Westview Press .

Bibliotekariesamfundet meddelar: Organ för Svenska bibliotekariesamfundet Lund:1971-2000.

Bibliotekslag (SFS 1996:1596).
<http://www.kb.se/Notiser/Bibliotekslagen.htm> [2003-03-23].

Bibliotekstjänst. www.btj.se [2003-03-23].

Bibliotek i samhälle. <http://www.foreningenbis.org/> [2003-11-25].

BiS: bibliotek i samhälle Katrineholm: 1969-2001.

Björnsson, Gunnar (1994). *Argumentationsanalys* Stockholm: Natur och kultur.

Boyle, James (1996). *Shamans, software and spleens: law and the construction of the information society* Cambridge, Mass.: Harvard University Press.

Cedergren, Magnus (2003). *DRM-en återvändsgränd?*.
http://www.time.stockholm.se/chronicles_right.asp?IdNr=39 [2003-08-04].

Celsing, Anna (2000). *Medier i Norden* andra kvartalsutgåvan 2000.
<http://www.nmn.org/Nordisk/00-4per.htm> [2003-11-10].

Claesson-Renman, Katarina (1999). "Modern upphovsrätt-Framväxten och utvecklingen av ett globalt rättssystem genom internationella överenskommelser".
<http://www.juridicum.su.se/iri/karc/karc990414.htm> [2004-01-07].

DIK-förbundet (hemsida). www.dik.se [2003-11-19].

DIK-forum: facklig tidskrift för anställda inom dokumentation, information och kultur.
Nacka: 1984-.

European Bureau of Library, Information and Documentation Associations
<http://www.eblida.org/> [2003-04-05].

Eliasson, Roland (1996). IT, upphovsrätt och bibliotekens framtid DET GÄLLER DIG!,
Biblioteksbladet nr. 8 s.

Eliasson, Roland – Kühne, Birgitte (1998). Digital upphovsrätt, *Biblioteksbladet* nr.

Folkrörelser.nu. *Lexikon*. <http://www.folkrörelser.nu/lexikon/e.html> [2003-05-23].

Författaren Stockholm: Sveriges Författarförbund, 1970-2001.

Förslag till WIPO`s diplomatkonferens 2-20 december 1996.
http://www.wipo.org/eng/diplconf/4dc_a07.htm [2003-11-19].

Hacker, Kenneth L.(2000). *Digital democracy: issues of theory and practice* London: SAGE.

Halbert, Deborah J (1999). *Intellectual property in the information age* Westport, Conn.:
Quorum.

Ikoner: vision och tradition Lund: Bibliotekstjänst 1998-. <http://www.btj.se/ikoner/> [2003-11-19].

Johansson, Anders (2000). *Privatkopiering I en digital värld* Magisteruppsats i immaterialrätt/upphovsrätt vid juridiska fakulteten, Lunds Universitet.

Kadesjö, Maria (2001). *Folkbiblioteken, upphovsmännen och den nya upphovsrätten* Magisteruppsats i Biblioteks och informationsvetenskap vid Uppsala universitet, 2001:92.

KLYS och COPYSWEDE:s
gemensamma yttrande över direktivförslaget om harmonisering av vissa aspekter av upphovsrätt och närstående rättigheter i informationssamhället (KOM(97)628 slutlig) (1998).
<http://www.klys.se/1998/980403-harmonisering.htm> [2003-03-23].

KLYS programskrift om upphovsrätten i informationssamhället (1999)
<http://www.klys.se/publikationer.htm> [2003-11-18].

Lag (1960:729) om upphovsrätt till litterära och konstnärliga verk
<http://www.jit.se/lagbok/960729t.html> [2003-03 19].

Lessig, Lawrence (2001). *Future of Ideas: the fate of the commons in a connected world* New York: Random House.

Lingaas, Else-Marie (2002). *Idealtyper*
http://www.hf.uio.no/iks/ariadne/Idehistorie/framesettogm.htm?metode/metode_idealtyper.htm [2003-09-02].

Nationalencyklopedin (1998). Höganäs: Bra Böckers.

Nilsson, Kjell (1998). Med karta och kompass i den upphovsrättsliga djungeln, *Biblioteksbladet* nr. 10/98.

Olsson, Agne Henry (1998). *Copyright, svensk och internationell upphovsrätt*. Stockholm: Norstedts juridik.

Promenoriens huvudsakliga innehåll (2003). Justitiedepartementet.
http://justitie.regeringen.se/propositionermm/ds/pdf/ds2003_35a.pdf [2003-11-19].

Rose, Mark (1993). *Authors and owners: the invention of copyright* Cambridge, Mass.: Harvard University Press.

Samuelson, Pamela (1998). "Maximum copyright, minimum use" *Wired* 3.06 mars 1998
<http://www.wired.com/wired/archive/6.03/netizen.html?pg=8> [2003-11-19].

Samuelson, Pamela (2001). *Towards a new politics of intellectual property*
<http://www.sims.berkeley.edu/~pam/papers/CACMNewPolitics3.pdf> [2003-03-20].

Société des auteurs et compositeurs dramatiques (2003). *History*
<http://www.sacd.fr/us/societe/historique/> [2003-11-19].

The Multilateral Trading System-past, present and future (2003). World Trade Organisation.
http://www.wto.org/english/thewto_e/whatis_e/inbrief_e/inbr01_e.htm [2003-11-19].

Tidskrift för dokumentation Stockholm: Tekniska litteratursällskapet, 1949-2001.

UNESCO`s folkbiblioteksmanifest. <http://old.ljusdal.se/kultur/rapport.htm#1> [2003-11-20].

Upphovsrätt och närstående rättigheter i informationssamhället: harmonisering av vissa aspekter (Det slutliga EU direktivet 2001). Europeiska unionen på nätet.
<http://europa.eu.int/scadplus/printversion/sv/lvb/126053.htm> [2003-11-19].

Wasser, Fredrick Veni (2002). *Vidi, Video-The Hollywood Empire and the VCR*
<http://www.utexas.edu/utpress/excerpts/exwasven.html> [2003-05-06].

Vaidhyathan, Siva (2001). *Copyrights and Copywrongs: the Rise of Intellectual Property and How it Threatens Creativity*. New York: New York Univ. Press.

Källförteckning- undersökta artiklar

Assarsson-Rizzi, Kerstin (1996). Med IFLA i Kina. *Bibliotekariesamfundet meddelar* nr. 4.

Biblioteksförningarnas gemensamma uttalande (1997). Biblioteksförningarna eniga om Sverige och WIPO-fördraget. *Biblioteksbladet* nr. 1.

Biblioteksförningarnas gemensamma uttalande (1997). DIK och biblioteksförningarna eniga om upphovsrätten och WIPO-fördraget. *DIK-forum* nr. 10.

Bibliotekariesamfundet meddelar [LEDARE] (1997). *Bibliotekariesamfundet* nr. 1.

bis [LEDARE] (1996). Lag och rätt på Internet. *bibliotek i samhälle* nr. 2.

Celsing, Anna (1998). Lobbyister kämpar om upphovsrätten. *DIK-forum* nr. 4.

DIK-forum [LEDARE] (1996). Värna allmänintresset. *DIK-forum* nr. 18.

DIK-forum [LEDARE] (1998). Upphovsrätt handlar ytterst om demokrati. *DIK-forum* nr. 4.

DIK-forum [LEDARE] (1999). Nya turer i rättighetsvalsen. *DIK-forum* nr. 4.

DIK-forum [LEDARE] (2001). I takt med tiden. *DIK-forum* nr. 4.

DIK-upphovsrättsseminarie (1997). Elektronisk copyright-tema för seminarium. *DIK-forum* nr. 18.

Ekdahl, Catharina (1999). Upphovsrätten och det nya biblioteket. *Ikoner* nr. 1.

Eliasson, Roland (1996). IT, upphovsrätt och bibliotekens framtid. DET GÄLLER DIG! *Biblioteksbladet* nr. 8.

Eliasson, Roland- Kühne, Brigitte (1998). Digital upphovsrätt. *Biblioteksbladet* nr. 2.

Häggström, Britt-Marie (1996). Biblioteken tar initiativet till fortsatt agerande. *DIK-forum* nr. 10.

Häggström, Britt-Marie (1999). Tryggt är tryggheten. *Ikoner* nr. 1.

Frönander, Johan- Ingvar, Mats (1999). Upphovsrätt och bibliotek. *Ikoner* nr. 2.

Intervju med IFLAs president (1997). IFLA, friheden og ophavsretten. *DIK-forum* nr. 10.

Jepsson, Inger (2001). När medborgarrätt inte heter pengar. *Biblioteksbladet* nr. 3.

Jonsson, Gunilla (1996). Hur går det med informationsfriheten i IT-samhället?
Biblioteksbladet nr. 3.

Karlsen-Wold, Siw (1996). Betalt för varje kopia ur Internet? *bibliotek i samhälle* nr. 3.

Mannerheim, Ylva (1998). Biblioteken uppvaltar Freiwalds. *Biblioteksbladet* nr. 10.

Nilsson, Kjell (1999). Replik till Sven Nilsson om upphovsrätten. *Biblioteksbladet* nr. 1.

Nilsson, Kjell (1999). Läget i upphovsrättsmatchen. *Ikoner* nr. 1.

Nilsson, Kjell (2001). Omröstning om upphovsrättsdirektivet. *Biblioteksbladet* nr. 2.

Nilsson, Sven (1996). Böcker: balsamerade eller digitala? *Biblioteksbladet* nr. 5.

Nilsson, Sven (1998). Med karta och kompass i den upphovsrättsliga djungeln.
Biblioteksbladet nr. 10.

Nörby-Almegård, Karin (1996). Informationsfriheten är det viktigaste. *DIK-forum* nr. 1.

Olsson, Henry (1997). WIPO-sammanträdet. *Biblioteksbladet* nr. 1.

Olofsson, Kerstin (1998). Internationaliseringens dilemma. *Tidskrift för Dokumentation* nr. 3-4.

Oloffson, Hans (1999). Upphovsrätt och bibliotekspolitikens verktyg. *Ikoner* nr. 2.

Rabe, Anina (1998). Att göra det svårförståeliga begripiligt. *Biblioteksbladet* nr. 3.

Upprop från DIK, SAB, SBS och TLS (1998). Upphovsrätten- inte bara en juridisk fråga. *DIK-forum* nr. 5.

Zorn, Henriette (1998). Den svåra balansen mellan upphovsman och användare. *Biblioteksbladet* nr. 3.